

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет філології

Кафедра української мови

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти
на тему : «Побутова лексика у говірці селища Великий Бичків Рахівського району Закарпатської області: лексико-семантичний та динамічний аспекти»

Виконала: студентка II курсу,
групи Узмф-21
спеціальності 035 Філологія.
035.01 Українська мова та література
Мірон О. М.

Керівник – кандидат філологічних наук,
доцент Бігусяк М. В.

Рецензент – доктор філологічних наук,
професор Лесюк М. П.

Івано-Франківськ – 2023 р.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВСТУП.....4

РОЗДІЛ 1. СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ГОВІРКИ

1.1. Історія дослідження гуцульських говірок.....8

1.2. Історія дослідження гуцульських говірок Закарпаття (Рахівщини)..10

1.3. Історія дослідження побутової лексики. Аспекти дослідження назв їжі та напоїв.....17

Висновки до розділу 1.....25

РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОБУТОВОЇ ЛКСИКИ ГОВІРКИ СЕЛИЩА ВЕЛИКИЙ БИЧКІВ

2.1. Тематична група їжі та напоїв.....28

2.2. Тематична група назви посуду і кухонного начиння у великобичківській говірці.....45

2.3. Тематична група назв на означення меблів та хатніх речей.....53

Висновки до розділу 2.....63

РОЗДІЛ 3. ДИНАМІЧНІ ПРОЦЕСИ В СИСТЕМІ ПОБУТОВОЇ ЛКСИКИ ГОВІРКИ СЕЛИЩА ВЕЛИКИЙ БИЧКІВ.....64

Висновки до розділу 3.....72

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....73

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....76

ДОДАТКИ.....

Додатки А. Діалектний словник говірки селища Великий Бичків.....82

Додаток Б. Сучасні діалектні тексти, записані в досліджуваній говірці.....	122
---	-----

ВСТУП

Актуальність дослідження. Історія української мови безпосередньо пов'язана з історією її діалектів, адже саме в діалектному мовленні зберігаються давні характерні риси лексики, граматичні форми, фонетичні особливості мови. Аналіз та всебічне дослідження українських говірок збагачує та розширює не лише діалектологічну науку, але відіграє значну роль у вивченні лексикології у цілому, історії мови, морфології літературної мови. Завдяки діалектологічним працям, у яких розглянуто систему лексики певної говірки, специфіку її лексичних засобів, можна глибше та ґрунтовніше проаналізувати сучасний стан мови, з'ясувати її становлення, етапи формування, міжмовні взаємодії, охарактеризувати процеси запозичення, засвоєння іншомовної лексики, динамічні та статичні процеси літературної мови. Зрештою, результати діалектологічних наукових пошуків є в основі мовознавчих досліджень різних аспектів та рівнів сучасної української літературної мови.

Слід зауважити, що система лексики та семантики українських говорів та говірок поки що є недостатньо вивченим рівнем української мови, адже аналіз діалектного матеріалу проводиться нерівномірно і в просторовому аспекті, і в тематичному. З іншого боку, саме лексична система є найбільш динамічною серед інших систем мови, а діалектна лексика є яскравим свідченням цього, адже наука про мову доволі швидко втрачає значну частину застарілої діалектної лексики, що стосується різноманітних сфер існування людини, яка зникає разом з поколіннями, що активно її вживали, разом з предметами матеріально-культурної спадщини, які з часом замінюються іншими або відходять у минуле.

Лексеми на позначення предметів, процесів та явищ побутової сфери є одними з найбільш архаїчних, до того ж, вони завжди свідчать про динамічні процеси у традиціях, способі життя носіїв, а це спричинює зникнення лексичним одиниць, звуження їхнього значення, заміни іншими лексемами, тому, власне, такі мовні одиниці завжди є в центрі наукових розвідок.

Крім того, саме побутова лексика перебуває у тісному зв'язку з культурною специфікою носіїв говірок, у ній виявляється спосіб мислення, світосприйняття мовців, їхній спосіб життя, залишила свій відбиток історія певної місцевості, тому в мовознавстві існує необхідність різноаспектного дослідження говіркового мовлення у цілому, на лексико-семантичному та динамічному рівнях зокрема.

Закарпаття належить до особливих мовних регіонів, адже тут у безпосередніх контактах побутують нормативні та діалектні варіанти української, угорської, словацької, румунської та інших мов. Говірка селища Великий Бичків Рахівського району Закарпатської області належить саме до такого ареалу і за визначенням дослідників закарпатських говірок є мікросистемою гуцульського говору.

Великий Бичків – один з найстаріших населених пунктів східної частини Закарпаття. Розташоване селище у мальовничій улоговині біля підніжжя Карпатських гір, на правому березі річки Тиси, при впадінні в неї річки Шопурки, яка ділить селище на дві частини – Великий і Малий Бичків, за 35 км від міста Рахова, районного центру, та за 12 км від залізничної станції Солотвино. Межує на півночі з селищем Кобилецька Поляна, на сході – з селами Луг та Росішка, на заході – з Білою Церквою, на півдні (по річці Тисі) – з Румунією (села Бичків та Кричунів).

Говірка селища Великий Бичків Рахівського району Закарпатської області ще не була предметом комплексного лінгвістичного аналізу. Опис специфічних рис говірки дасть можливість увести в науковий обіг новий фактичний матеріал.

Мета роботи – проаналізувати лексико-семантичні особливості побутової лексики селища Великий Бичків та дослідити специфіку динамічних процесів у тематичних групах діалектної лексики.

Відповідно до мети ставимо такі **завдання**:

- вивчити теоретичну базу наукових дослідження у галузі зазначеної мовознавчої проблеми;

- здійснити польовий аналіз великобичківської говірки, виявити, зафіксувати лексеми побутової лексики;
- з'ясувати специфічні особливості аналізованих групи на лексико-семантичному рівні;
- на основі діалектних текстів проаналізувати динамічні та статичні процеси у досліджуваній говірці у царині побутової лексики.

Об'єктом дослідження є побутова лексика говірки селища Великий Бичків, діалектні матеріали (тексти,), записані нами впродовж 2022-2023 років за спеціально розробленою програмою, та словники різних типів (тлумачні, етимологічні, перекладні, діалектні), у яких, окрім іншого, подано й побутову лексику.

Предмет дослідження – склад, семантична структура, номінативні процеси, динаміка побутової лексики великобичківської говірки.

Методи дослідження - експедиційно-польовий (застосовано для збору діалектної лексики), описовий метод (для узагальнення та трактування мовознавчих фактів), контекстуальний (для аналізу семантичного поля досліджуваних лексичних одиниць), зіставний (для визначення динамічних процесів в аналізованій діалектній побутовій лексиці), елементи порівняльно-історичного методу (для характеристики походження лексем).

Наукова новизна одержаних результатів. У нашому дослідженні вперше розглянуто побутову лексику говірки селища Великий Бичків, описано номінативні особливості, окреслено семантичну специфіку аналізованих лексем, проаналізовано динамічні та статичні процеси.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть використовуватися для подальшого дослідження аналізованої говірки зокрема та гуцульського говору у цілому. Також у дослідженні зібрано та уведено в науковий обіг новий діалектний матеріал, що може бути використаний для укладання діалектних словників.

Апробація результатів роботи. Результати роботи знайшли своє відображення у публікаціях автора:

- 1.
2. Мірон О. М. Лексичні особливості побутової лексики говірки селища Великий Бичків Рахівського району Закарпатської області: стаття. Київ : ТОВ - науково-виробниче підприємство «РОСТОК А.В.Т.», 2023. – 7 с. [60].

Структура та обсяг дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, переліку умовних позначень, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, двох додатків. Загальний обсяг роботи становить 137 сторінок, з них 75 – основного тексту.

РОЗДІЛ 1

СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ГОВІРКИ

1.1. Історія дослідження гуцульських говірок

Гуцульський говір – говір галицько-буковинської групи південно-західного наріччя української мови. Інша назва – східнокарпатський. Поширений гуцульський говір у східній частині Закарпатської області (Рахівський район), південно-західних районах Івано-Франківської (Надвірнянському, Косівському, Верховинському районах) та у західних районах Чернівецької області (Вижницькому і Путильському), та північних районах Сучавської області Румунії. На заході гуцульські говірки межують із закарпатським говором, на північному заході – із бойківськими, із покутсько-буковинськими - на сході і північному сході. Найвиразніше риси говору засвідчені в центральній частині гуцульського регіону, зокрема в говірках верхів'я річок Прут, Черемош, Путила. Гуцульський говір охоплює кілька ареалів, для яких характерні специфічні діалектні риси, однак на всіх мовних рівнях фіксуються спільні ознаки, на підставі яких він представлений як система [54].

„Межі гуцульських говірок, зокрема північна і північно-східна, визначалися дослідниками по-різному і не завжди ототожнювались з етнографічними межами Гуцульщини. Розмежувальна смуга між гуцульськими і закарпатськими говірками проходить на схід від р. Шопурки” [24, с. 6]. Стосовно розмежування гуцульських і покутських говірок Ф. Т. Жилко зазначав, що тут „межа дуже невиразна. Часто ці говірки взаємовклинаються. Межа між ними починається від Надвірної, іде на Коломию, на Черемош між Успасом і Баниловим (на схід від Вижниці Чернівецької області), а потім на Берегомет і, пересікаючи кордон Румунії, у Сучавську область. Південну межу визначають долиною річок Сучави-Бродина, долиною Молдовиці-Рус де Боул-

Молдави-Брязу-Золотої Бистриці і далі по річці Черемош” [27, с. 225]. Межа між гуцульськими і бойківськими говірками проходить в басейні річки Лімниці.

Думки вчених щодо класифікації гуцульського говору також розійшлися. С. Бевзенко, Ф. Жилко, І. Матвіяс зазначали, що за більшістю ознак він належить до галицько – буковинської групи говорів. На думку Я. Закревської, східнокарпатські говірки „разом з буковинськими, середньозакарпатськими, бойківськими і лемківськими належать до карпатської групи говорів” [2, с. 7].

Гуцульський говір здавна був об’єктом ґрунтового наукового дослідження. „Хронологічно першою гуцульською і взагалі українською публікацією діалектної лексики є збірка специфічних слів Івана Вагилевича у його етнографічному нарисі про гуцулів, який був першою працею, що знайомила широку наукову громадськість з гуцулами взагалі” [24, с. 27]. У січневому номері журналу „Правда” було подано невеликий словник „Слова з Гуцульщини” Іларія Михайловича Огоновського, в якому вчений подав 131 реєстрове діалектне слово та розкрив їх семантику. Ґрунтовною працею стала монографія Володимира Шухевича „Гуцульщина” [51] де останньою главою п’ятого тому автор подав „Словарець до всіх п’яти томів „Гуцульщини”. Особливо важливими та цінними є праці Б. Кобилянського, який досліджував цей говір на протязі багатьох років, – „Гуцульський говір і його відношення до говору Покуття” [31] та „Діалект і літературна мова. (Східнокарпатський і покутський діалекти, їх походження і відношення до української літературної мови)” [32]. Ґрунтовне опрацювання гуцульський діалект отримав у працях І. Г. Матвіяса [37], С. П. Бевзенка [3], Ф. Т. Жилка [27], А. М. Залеського [30]. Велику увагу дослідженню різних мовних рівнів говору приділено у працях „Гуцульщина: Історико-етнографічне дослідження” [23], та „Гуцульщина. Лінгвістичні етюди” [24]. Лексика гуцульського говору зафіксована у словниках за редакцією Я. Закревської [2], „Південнобуковинська говірка і діалектний словник села Бродина, повіту Радівці (Румунія)” О. Горбача (Мюнхен, 1997), „Słownik Huculski” Я. Яніва (Краків, 2001), „Гуцульська

міфологія: Етнолінгвістичний словник” Н. Хобзей (Л., 2002), „Словник гуцульського говору в Закарпатті” І. Жегуца, Ю. Піпаша (Мюнхен, 2001), „Матеріали до Словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області” Ю. Піпаша, Б. Галаса (Уж., 2005) [54] та публікаціях діалектного мовлення М. Грицака [19], М. Негрича [40]. Східнокарпатський діалект художньо опрацьовано у творах Г. Хоткевича („Каміна душе”), М. Манчука, М. Чермшини, В. Стефаніка, М. Влад, С. Пушика. Гуцульський говір представлений у худож. творах О. Федьковича, М. Коцюбинського, М. Матіос [54].

1.2. Історія дослідження гуцульських говірок Закарпаття (Рахівщини)

Українські діалекти Закарпаття – середньозакарпатський, гуцульський, бойківський, лемківський – архаїчні й складні мовно-територіальні утворення. Структурне розмаїття цих говорів зумовлене насамперед збереженням багатьох давніх автентичних рис мови і культури українців, природними умовами життя, відкритістю до різноманітних взаємин (господарсько-економічних, культурних, родинних, міжособистісних) із сусідніми народами; тривале політичне й мовне підпорядкування неукраїнським державно-адміністративним утворенням, мовна політика держав, до складу яких різного часу входило Закарпаття, так само позначилися на мовленні українців-закарпатців, особливо в лексиці, фразеології, структурі висловлювання, словоладі. Мешканцям цього краю була притаманна висока культура писемності, що засвідчують численні різножанрові пам’ятки. Важливо, що й на поч. 21 ст. Закарпаття є тим українським етномовним простором, де значною мірою збережено діалектне спілкування, де престижно знати й користуватися рідною говіркою, а своє, регіональне має позитивну аксіологію. Така ментальна зорієнтованість закарпатських українців

є важливою передумовою тривалого збереження народного мовлення, передавання його від покоління до покоління [20, с. 5].

Як зауважує багато дослідників українських закарпатських говорів – автохтони, для яких ці говірки були материнським мовним кодом; чимало вчених тривалий час проживали в цьому діалектному середовищі й цілеспрямовано його вивчали, що забезпечило глибоке його пізнання й докладне відтворення та наукову інтерпретацію численних регіональних рис [20, с. 5].

В основу дослідів південно-гуцульського говору лягла в передвоєнну добу обширна праця Івана Панькевича „Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей. Частина I. Звучня і морфологія” (Прага, 1938), яка написана на багатому фактичному матеріалі з використанням даних експериментальної фонетики та широким застосуванням лінгвокартографування. До цієї праці додано 5 карт з понад 30 ізоглосами фонетичних та морфологічних явищ [39, с. 10].

Протягом багаторічної праці І.Панькевич зібрав багатий лексичний та фразеологічний матеріал, але подавати його до друку він розпочав лише десь у 1956 році, тобто в останні роки свого життя. Автор підготував тільки рукопис словника на літери А, Б та частину – на літеру В [39, с. 11].

Серед сучасних дослідників перше місце в розробці лінгвістичних особливостей Закарпаття належить професорові УжДУ Йосипу Дзендзелівському, авторові багатьох праць і „Лінгвістичного атласу українських народних говорів Закарпатської області УРСР”. Т. 1-3 (Ужгород 1958-1993) [28, с. 5].

Досліджуючи гуцульські говірки Рахівського району приходимо до вихідця із Рахова Шандора (Олександра) Бонкало, який описував їх ще на початку століття. Побут гуцулів, їх говір постійно перебували в колі наукових зацікавлень цього дослідника. Адже і сам науковець народився та виріс у гуцульському оточенні, був обізнаний із традиціями і звичаями своїх країн. Після переселення до Будапешта неодноразово бував у рідному краї,

спілкувався із земляками. Із результатами своїх розвідок знайомив науковців, вважаючи цю справу потрібною тому, що „це цікаве плем'я, яке відрізняється від інших малоросів не тільки зовнішністю, звичаями, а й мовою, та й мову гуцулів ще ніхто не досліджував”. Бонкало пише, що гуцули є найменшим і найціннішим плем'ям русинів. У праці згадується, що мова і побут гуцулів значно відрізняються від інших слов'янських народів. Ця відмінність, на думку Бонкала, утворилася частково завдяки географічному розташуванню території їх проживання, а частково – через тривалий зв'язок із румунами та угорцями [55].

Також була опублікована Ш. Бонкалом гуцульська народна казка, занотована фонетично, латиникою, гуцульським говором разом з її угорським перекладом. Збирач матеріалу наголосив, що казку записано від корінного жителя Рахова, який ніколи не покидав свій край, тож його мовлення не зазнало впливу неологізмів, а отже, і відбиває стан давньої гуцульської говірки [55].

У 1910 році вийшла друком дисертація Шандора Бонкала про рахівський малоруський говір та його звучню в мадярській мові „Описова фонетика рахівського рубенського діалекту”, написана під керівництвом відомого угорського славіста Оскара Ашбота (1852–1920), який написав рецензію на цю роботу. У вступі лінгвіст наголошує, що українська мова (русинська – за тодішньою термінологією, вживаною автором), якою розмовляють на Буковині, в Галичині і в північно-східній частині Угорщини малодосліджена, незважаючи на те, що „ця мова вже не *terra incognita* для мовознавців”. Тут перераховано більшість наукових праць, у яких порушено проблеми русинської мови. Автор слушно зауважує, що в рахівському говорі є безліч іншомовних елементів, а саме запозичень із польської, румунської, пізніше з німецької та угорської мов. Іншомовний вплив простежується і на рівні фонетики та синтаксису. За припущенням автора, у XVI столітті територія Рахова була ще не заселена. Самі гуцули про своє минуле нічого не знали: „та прийшов дідо десь із битангів, але бізівно нічо не знаю”, – так висловлювалися вони. На цю територію почали прибувати люди лише в кінці XVII – на початку XVIII

століття з сусідньої Галичини (пізніше поселено німців, поляків, євреїв та угорців). Себе місцеві жителі називають руснаками, а сусіди їх кличуть гуцулами. Спілкуються своєрідною говіркою, яка утворює закриту систему, однак більшість із них знають також німецьку та угорську мови. Бонкало зауважив, що гуцули довгий час були неписьменними, отже, через відсутність писемних пам'яток, історичне порівняння їхньої мови провести неможливо. У роботі подається також карта поселень, у яких побутує гуцульський говір [55].

Другий розділ присвячений опису фонетики рахівського гуцульського говору. Автор зауважує, що найчастіше у досліджуваному ним говорі вживається голосний [i], другий найбільш уживаний [y] ([и]), пізніше сюди відносить також голосний [ë]. Рецензент Оскар Ашбот вважає це припущення сумнівним, бо навіть у казці, записаній Бонкалом, він підрахував, що найчастіше вживається голосний [a] (305 разів), а голосний [i] тільки 100 разів. Однак зазначає, що на основі однієї казки судити не варто [55].

Серед дослідників діалектів і народної культури Закарпаття, а саме Рахівщини, особливе місце належить уродженцю гуцульського села Росішки Миколі Андрійовичу Грицаку (1908–1979): упродовж усього життя він цілеспрямовано збирав, упорядковував й осмислював лексику і фразеологію українських говірок Закарпатської області, залишивши по собі велику лексичну картотеку, частину рукописного словника (від А до К), низку спеціальних лінгвістичних та етнологічних студій. Як стверджу П. Гриценко «дослідник зафіксував багатство номінативних засобів українських закарпатських говірок середини 20 ст. і завдяки цьому зберіг для українського мовознавства унікальні оприявлення народної мовотворчості, лінгвальні факти – як давні, так і нові, поширені в багатьох говірках і знані лише в окремих селах, питомі й запозичені. У цих діалектних свідченнях відбито докільця, світ місцевої традиційної матеріальної й духовної культури, риси ментальності носіїв говірок» [20, с. 7].

Життєпис М. Грицака з розрізнених джерел у визначальних рисах постає таким: народився 18 грудня 1908 р. у селі Росішка Рахівського району

Закарпатської області. Навчався спершу в рідному селі Росішка (1918–1923) та в горожанській школі села Великий Бичків (1923–1926), а педагогічну освіту здобув в Ужгородській учительській семінарії (1926–1930) та учительському інституті (1935); згодом закінчив історико-філологічний факультет Ужгородського університету (1952). Упродовж 1930–1962 рр. учителював у школах Тячівського, Виноградівського й Рахівського районів, завідував районним відділом освіти, а в 1962–1972 рр. викладав на кафедрі української мови Ужгородського університету, після чого ще деякий час працював учителем середньої школи [20, с. 7].

Навчання в університеті М. Грицак завершив дипломною студією «Лексика говірки с. Росішки Рахівського району Закарпатської області», яка стала для автора важливим етапом у систематизації й осмисленні словесного багатства добре знаної автором рідної говірки. Відомо, що десь у 1938–1939 рр. М. Грицак уже підготував машинопис (2575 с.) регіонального діалектного словника (від А до Я), у якому подав близько 60–65 тис. реєстрових слів. Матеріали цього словника походили насамперед із рідного села Росішка та ще кількох ближчих населених пунктів (с. Косівська Поляна, Кобилецька Поляна, Бичків та ін.). Особливістю праці було те, що автор зібрав і відтворив великий за обсягом ілюстративний ряд (широко використав коломийки, прислів'я, приказки, фрагменти наративів), нерідко нанизуючи в словниковій статті по 5–6 і більше прикладів слововживання; фіксував в ілюстраціях наголошування, що, припускаємо, відтворювало реальні риси акцентуації; окреслював локалізацію (відсутність вказівки на місце запису означало, що матеріали походять із с. Росішка); проте значення слів, на думку П. Гриценка, було розкрито вибірково [20, с. 7].

Продовжуючи упорядковувати й поповнювати діалектні записи, М. Грицак виокремив добірку матеріалів про традиційне карпатське вівчарство (з рідної говірки с. Росішка). Це була спроба відтворити доволі складну культуру полонинського пастухування. Автор упорядкував вівчарську лексику за тематичним принципом (назви овець; назви частин тіла вівці; отари під час

випасання; назви, що стосуються випасання і годування овець, перероблення молока, оброблення овечої шкіри, міток овець, вигуків та звуконаслідувань; назви, пов'язані з полонинським господарством, посудом, транспортом пастухів, організацією праці пастухів, оплатою їхньої праці тощо), і, що особливо цінно, до значної кількості лексем наведено не тільки ілюстрації їх уживання в мовленні, а й розлогі оповіді про реалії, дії, вірування, пов'язані з цією унікальною сферою господарювання. За жанром, зауважу редактори автор передмови першого випуску словника П. Гриценко, праця виявилася поєднанням лексики й зібрання народних тлумачень понять, оповідей: через тексти розкрито особливості семантики опорних термінів народної культури; водночас відтворено не лише широкі пласти лексики різних тематичних груп, а й численні елементи інших структурних рівнів (наголошування, особливості фонетики словоформ, граматичні форми) у їх текстовому оприявненні, передано неповторну синтактику, слово лад усного мовлення, прийоми творення текстів-оповідей. Праця не була підготовлена автором до опублікування, тривалий час залишалася в рукописі [20, с. 11].

Найважливішим творчим досягненням М. Грицака є зафіксована інформація про лексику і фразеологію українських закарпатських говірок, упорядкована дослідником як картотека та опрацьована на підставі цього зібрання частина словника (А–К) [20, с. 11].

Рахівщина пишається видатним дослідником і науковцем Миколою Грицаком, який опрацював апелятивну й ономастичну лексику говірок Закарпаття, розробив принципи укладання регіонального словника тлумачного типу. Автор 15 наукових публікацій, укладач чотирьох словників, зокрема „Словника українських говорів Закарпатської області”. Зібрав близько 250 тисяч діалектних слів із численним ілюстраційним матеріалом – коломийками, загадками, піснями, приказками тощо – увесь матеріал перевищує досі найповніший академічний 11-томний „Словник української мови” [3, 7].

Ще одна знакова постать – Юрій Піпаш, філолог, дослідник гуцульського говору Закарпаття [3, с. 7].

Юрій Олексійович Піпаш народився 22 квітня 1932 року у гуцульському селі Косівська Поляна, що на Рахівщині, в сім'ї селян. Виховувався у душі пошани до віковичних гуцульських традицій та українського патріотизму. Довгі роки, аж до виходу на пенсію, працював викладачем філологічного факультету УЖДУ та завідувачем кабінету педагогіки. Був учнем відомого українського лексикографа-діалектолога Закарпаття Миколи Грицака (уродженця сусіднього із Косівською Полянню села Росішки), із котрим і товаришував. Ю.Піпаш – автор кількох нарисів і повісті (у рукопису) про Миколу Грицака. Був палким патріотом України, членом НРУ, Всеукраїнського Товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка, заступником голови Закарпатського відділення Педагогічного товариства України. Палко кохаючи, як зазначалося, українську мову, водночас надзвичайно любив її гуцульський діалект, досліджував його [56]. Уклав картотеку села Косівська поляна (близько 20 тисяч лексем). Записав балади, легенди, перекази, народні вірування, підготував їх до друку. Уклав „Словник гуцульського говору в Закарпатті”, який його приятель, професор Українського вільного університету Іван Жегуц видав 2001 року в Мюнхені [3, 7]. Є автором та співавтором низки наукових праць (зокрема: Піпаш Ю., Галас Б. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області). - Ужгород: Ужгородський національний університет, 2005. - 266 с), котрі є значним внеском у вітчизняну діалектологію.

Помер Ю. О. Піпаш 19 липня 2010 року [56].

У нашому дослідженні доречно згадати видатного гуцула, подвижника у галузі словникарства, колишнього професора Українського Вільного Університету у Мюнхені, доктора Івана Жегуца, який народився 26 червня 1923 року, присілок Вільховатий села Берлебаша, нині Костилівка, Рахівського району. Народну школу розпочав відвідувати у рідному селі. Згодом учився у Рахівській руській школі. У кінці 30-х років І. Жегуц переїжджає до Праги і вступає на навчання до Української гімназії у Модржанах. Під час Другої світової війни перебував у Празі. У 1945 році переїжджає до Аусбурга, а звідти через деякий час до Мюнхена [39, с. 313].

Прагнення допомогти рідному краю І. Жегуц втілює у багатьох (понад 20) цінних наукових працях, у тому числі й лексикографічних, серед яких „Говірка с. Берлебаш (Костилівка району Рахів у 30-х рр.. Словник з додатками” (Мюнхен, 1999), два видання „Вибраних текстів з гуцульського говору в Закарпатті” Мюнхен, 2001), а також „Словник гуцульського говору в Закарпатті” – спільно з Ю. Піпашем (Мюнхен, 2001) [44, с. 7], про який ми вже згадували.

У „Вибраних текстах...” І. Жегуц обнародує вклад професора Івана Панькевича не тільки в діалектологію Закарпаття, але і в історію культури окремих регіонів. Крім того, щоб перешкодити спадщині І. Панькевича піти в забуття, І. Жегуц подає вибірку текстів, записаних у гуцульських говірках сучасної Рахівщини, з його праці „Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей” і доповнює власними записами з гуцульських та окремих марамороських говірок закарпатського діалекту з території сучасних Рахівського, Тячівського і Хуського районів [39, с. 314].

З надією на утвердження української державної незалежності й духовний розквіт рідного народу І. Жегуц написав книги „Візія України в нашій еміграційній мемуаристиці” (Львів, 2003), „Гуцульське село в Карпатській Україні (30-і рр. ХХ стол.) ” (Ужгород, 2003). І з такою надією І. Жегуц підтримав також і видання „Матеріалів до словника гуцульських говірок” Ю. Піпаша. Сприяв його появі разом з українським патріотом із діаспори – Й. Сірком [44, с. 7].

1.3. Історія дослідження побутової лексики. Аспекти дослідження назв їжі та напоїв

Лексико-семантична система діалектної мови, як складний і багатогранний об'єкт дослідження, відображена в роботах багатьох лінгвістів. Для цілісного опрацювання словникового складу найчастіше предметом

вивчення стають окремі тематичні й лексико-семантичні групи діалектної лексики. За повнотою охоплення лексики однієї тематичної групи певної частини українського діалектного континууму вирізняються праці Г.Л. Аркушина, Г. Ф. Вешторт, З. Т. Ганудель, К. Д. Глуховцевої, Л. І. Дорошенко, О. М. Євтушка, В. В. Лєснової, Г. І. Мартинової, М. В. Никончука, О. М. Никончука, Н. І. Пашкової, Р. Л. Сердеги, Т. П. Терновської, Л. М. Тищенко, Є. Д. Турчин, Л. Д. Фроляк, Н. В. Хобзей та інших дослідників, які здійснили опис і системний аналіз окремих шарів української діалектної лексики (побутової, будівельної, мисливської, сільськогосподарської, ковальської, ботанічної, міфологічної та ін.) [59].

Помітне місце серед перелічених тематичних груп лексики посідає побутова лексика – лексика, до складу якої входять слова, що називають предмети та явища, поширені в побуті всіх груп населення. За визначенням Енциклопедії “Українська мова”, до побутової лексики належать назви житла, меблів, господарських предметів, одягу та взуття, їжі й напоїв, посуду та кухонного начиння, свійських тварин і птахів, знарядь праці, трудових процесів і дій, назви звичаїв, обрядів, ігор, розваг та ін [47, с. 493].

Закономірно, що основу побутової лексики складають загальноживані слова, якими люди послуговуються в повсякденному житті. Лінгвісти вважають, що побутова лексика найближче стоїть до загальноживаної, але відрізняється специфічним побутовізмом [38, с. 43].

Н. Бабич уживає термін „специфічна побутова лексика”, зазначаючи, що це лексика, яка характерна для певної історичної доби, тієї чи іншої соціальної групи і яка має особливий колорит історичного минулого (архаїчна побутова лексика) або сучасного життя (сучасна побутова лексика). Авторка зауважує, що в цій лексиці відбивається життя й побут людей як представників тієї чи іншої соціальної групи суспільства на певному етапі його історичного розвитку і що ця група лексики переважає в жанрах розмовного стилю, звідки проникає в художній стиль [2, с. 55].

Різноаспектні проблеми дослідження побутової лексики представлено в працях Н. Бойко, А. Бурячка, С. Єрмоленко, Л. Коробчинської, І. Онищенко, М. Пилинського, А. Поповського та ін. [43, с. 216].

Харчування споконвіку відіграло важливу роль у житті людства, а тому й назви їжі, напоїв неодноразово привертали увагу дослідників: етнографів, істориків, мовознавців. З лінгвістичного погляду назви їжі, напоїв були предметом багатьох мовознавчих студій на діалектному й літературному матеріалі різних мов у синхронії та діахронії. На українському діалектному матеріалі лексика, пов'язана з харчуванням, також неодноразово була предметом спеціальних досліджень [59].

Студіювання лексики на позначення їжі тривають уже понад два століття – від початку ХІХ ст. Зауважимо, що досліджували назви їжі в переважно в контексті обрядовості. Перші описи таких важливих артефактів, безперечно, належать етнографам і краєзнавцям. Тільки в другій половині ХІХ ст. до названої групи лексики звернулися мовознавці й історики, докладно описавши традиційні страви, напої та залишивши для сучасності цінний матеріал для лінгвістичних студій, зокрема й діалектологічних [58].

Серед етнографів, які активно фіксували, описували особливості вживання їжі, зокрема в обрядовому контексті, – плеяда вчених Наукового товариства ім. Шевченка. На сторінках його етнографічних збірників дописувачі-ентузіаста та відомі науковці публікували зібрані перлини народної мудрості. Деякі томи видань репрезентували назви народної їжі в широкому контексті українських діалектних ареалів південно-західного наріччя (зокрема мовного простору Галичини). У ХVІІІ томі «Матеріалів до української етнології» уміщено записи О. Яворського, А. Чичули, Д. Великановича, А. Онищука, Б. Заклинського, І. Голубовича, П. Коненка та ін. [57].

Щоденні і святкові страви лемків Горлицького повіту описав О. Яворський та подав рецепти приготування деяких із них; підставою для такого аналізу стали власні записи автора в с. Маластів [57].

Ареал бойківських говірок став об'єктом дослідження А. Чичули, яка опублікувала розвідку про щоденні та обрядові страви мешканців Дрогобиччини, що готували на весілля; саме тому можна проаналізувати їх символічну вагомість [49]. Ще одна праця цього тому, що репрезентує бойківські говірки, – «Народна пожива в Турчанському повіті» Д. Великановича, у якій на прикладі однієї говірки (с. Ільник) вміщено перелік та проаналізовано різні назви обідніх страв [8,57].

Матеріали з гуцульських говірок записали та опублікували у цьому томі А. Онищук із Надвірнянського повіту та Б. Заклинський із Косівського повіту [29, 41]. Назви обрядових страв стали предметом дослідження П. Коненка на підставі авторських записів у Скалатському повіті [33, 57].

Важливою для сучасного діалектолога є стаття І. Голубовича [17] про народну їжу на Покутті, адже покутські говірки ще й сьогодні є малодослідженими. Семантику діалектизмів автор подав у виносках. Окремо описано харчування дітей та хворих. І. Голубович також виклав перелік страв і продуктів, які сприяли лікуванню конкретних хвороб [57].

Серед видань Наукового товариства ім. Шевченка – й інші праці, зокрема «Народна пожива і спосіб її приправи у Східній Галичині» В. Гнатюка (1899), підставою для якої стали записи автора у с. Пужники. Дослідник поділив страви на рослинні, «змішані» та м'ясні, увагу зосереджено також на описові приготування грибів, молочних продуктів, напоїв тощо. Аналізуючи зібраний матеріал, учений зазначив, що згадувані страви, із деякими відмінностями в назвах або у способі їх приготування, споживають на всьому Покутті та Поділлі. Короткий опис найуживаніших гуцульських страв та назви, поширені на цій території, зафіксував В. Шухевич у першому томі «Гуцульщини» [57].

Багато етнографічних розвідок присвячено хлібові. Походження та джерела вчиненого хліба в українців детально описав М. Глушко [16]. Подільські обрядові хліби висвітлено у монографії С. Творун [45]. Обрядовий хліб-калач став предметом дослідження Л. Герус [13]. Хліб в обрядово-

звичасвій структурі традиційного весілля бойків вивчила Л. Болібрух [7] та ін. [57].

Потребу фіксувати лексику, пов'язану із назвами їжі та напоїв, діалектологи усвідомили давно, тому й залучали до питальників позиції, які б виявляли таке назовництво. Однак спеціальні праці, присвячені цій групі лексики, з'явилися у середині минулого століття. Зокрема в той час увагу дослідників привернуло полонинське пастухування та назви продуктів, які виготовляли на полонинах. Назви молочних продуктів вівчарства в закарпатських українських говорах записав і проаналізував Й. Дзензелівський. Учений виявив у досліджуваній групі лексики значну кількість румунізмів, хоча активно вживаними є вузьколокальні діалектизми, утворені на власному говірковому ґрунті [25]. Матеріали про вівчарство загалом і про назви вівцепродуктів зокрема зацікавили іншого закарпатського дослідника – М.Грицака, однак зібрані й опрацьовані ще 1956 року записи про полонинське вівчарство опубліковано щойно 2008-го [19]. Серед текстів є й розділ «Назви, пов'язані з виготовленням 22 молокопродуктів» [19, с. 133-189].

Е. Д. Гоца предметом наукового дослідження визначила лексику українських карпатських говорів, пов'язану з назвами їжі та кухонного начиння. Дослідниця проаналізувала лексику говорів Карпат зазначеної тематичної групи з огляду на генезу, способи і засоби номінації, зафіксувала велику кількість вузьколокальних і оригінальних лексико-семантичних утворень, увела в науковий обіг низку назв кухонного начиння та класифікувала українські говори Карпатського ареалу [58].

Важливість дослідження Е. Гоци значною мірою підвищують лінгвістичні карти: у монографії подано 134 атомарні та 23 зведені лінгвістичні карти [57].

Є. Д. Турчин проаналізувала склад і семантичну структуру східнополіської лексики харчування, докладно розглянувши її ареальну варіативність і спостерігши паралелі з іншими діалектними зонами української,

а також контактних зон білоруської й російської мов, окреслила межі поширення аналізованих лексичних одиниць. [58].

Назви їжі, напоїв та кухонного начиння стали предметом лінгвогеографічного опису першого тому «Лінгвістичного атласу українських говорів Східної Словаччини» З. Ганудель [57].

До аналізу тематичної групи назв їжі та напоїв в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя звернулася В. П. Різник. Дослідниця охарактеризувала семантичну структуру діалектної лексики харчування в структурно-семантичному, етимологічному, ареальному аспектах, удосконаливши класифікацію лексики в межах досліджуваних тематичних груп. Вагомість її дослідження полягає в поглибленні теорії діалектотворення, збереженні та архаїзації лексичного складу говірок, особливостях просторової поведінки лексем на позначення їжі та кухонного начиння [58].

Н. Г. Загнітко вивчила назви їжі та напоїв у складі східностепових говірок Донеччини, неоднорідних за діалектотвірними основами. Беручи за дослідження окремий сегмент лексичної системи східностепових говірок – тематичну групу назв їжі та напоїв, що включає в себе ряд лексикосемантичних груп, вона структурувала та описала не тільки ядро аналізованої тематичної групи, а й периферію, приділивши багато уваги номінативним і семантичним процесам, просторовій поведінці лексики харчування, типам структурної організації зазначеної тематичної групи [58].

М. О. Волошинова на матеріалі лексики на позначення їжі, посуду та кухонного начиння здійснила системний опис динамічних процесів українських новостворених східнословобожанських говірок. Для з'ясування змін у досліджуваній групі лексики М. О. Волошинова застосувала елементи порівняльно-історичного аналізу, зокрема порівняла сучасну лексикографічну репрезентацію зафіксованих маніфестантів у загальномовних і діалектних словниках з етнографічними й лексикографічними працями XIX ст., що дозволило визначити часову і просторову проекцію аналізованих лексем. За спостереженнями М. О. Волошинової, назви їжі, посуду й кухонного начиння

засвідчили такі трансформації в лексичній системі аналізованих говірок: збільшення кількості репрезентантів семи за рахунок виникнення найменувань нових реалій чи модифікації назв загальноновживаних денотатів; зникнення окремих номенів; архаїзація назв, уживаних для денотатів, які виходять з ужитку. Однак найчастіше – це розширення чи звуження семантичної структури загальноновживаних лексем; функціювання назв, утворених від однієї основи за допомогою різних формантів; запозичення назв із російської мови. Додатковими кваліфікаторами динамічних змін у говірках є активне функціювання фонетичних, акцентологічних і граматичних варіантів лексем. Прикметно, що авторка не оминула складних моментів у з'ясуванні генези назв, мотиваційних процесів, чітко окреслила кількість та активність тієї чи тієї лексеми в мовленні носіїв говірки [58].

Назви їжі, напоїв репрезентовані в лінгвогеографічних і лексикографічних працях, зокрема в «Атласі української мови», «Лінгвістичному атласі українських говорів Закарпатської області УРСР» Й. О. Дзендзелівського, «Атласі українських говорів Надсяння» Я. Рігера, «Лінгвістичному атласі українських говорів Східної Словаччини» (Т. 1. «Назви страв, посуду і кухонного начиння») З. Т. Ганудель, «Атласі лексичних мадяризмів та їх відповідників в українських говорах Закарпатської області УРСР» П. М. Лизанця. Додатками до дисертацій оформляють матеріали фактично регіональних атласів: В. П. Різник – 22 карти; додаток дисертації Н. Г. Загнітко «Атлас лексики народного побуту (назв їжі та напоїв) східностепових говірок» подає 105 атомарних і синтетичних карт; в Атласі лексики на позначення їжі, посуду й кухонного начиння, додатку до дисертації М. О. Волошинової, поміщено 108 карт поширення явищ лексичного, семантичного, фонетичного рівнів [11, 58].

Не можна оминути й “Загальнослов’янського лінгвістичного атласу”, де скартографовано рефлекси явищ різних мовних рівнів. Помітне місце посідають і карти, які репрезентують поширення того чи того явища в українському лінгвоаралі, що дозволяє, своєю чергою, уточнити висновки про

конкретне явище в загальнослов'янському масштабі. Т. І. Вендіна, підкреслюючи вагомість цієї праці для славістики загалом, називає і проблеми, що вимагають негайного вирішення. Це, проблема лексичного фонду праслов'янської мови, проблема типології мотиваційних ознак, проблеми слов'янської діалектології, проблема етногенезу. Дослідниця, залучивши український діалектний матеріал, продемонструвала на прикладі 35 карт-схем його паралелі на інших слов'янських теренах і водночас засвідчила своєрідність розвитку української лексичної системи (це такі слова, як *цілушка*, *горбушка*, *вершки*, *борошно*, *дрібки* та ін.) [58].

Крім спеціальних студій, присвячених назвам їжі та напоїв різних діалектних континуумів, в україністиці є низка ґрунтовних праць, у яких лексику їжі та напоїв проаналізовано в контексті інших тематичних груп. Це зазвичай лексеми на позначення страв і напоїв, що є атрибутом того чи того обряду чи звичаю. Зокрема, у складі інших тематичних груп проаналізувала назви їжі та напоїв І. В. Магрицька у складі обрядової весільної лексики у східнословобожанських говірках, В. Ю. Дроботенко у родильній лексиці східностепових говірок. Окремі публікації аналізованій групі лексики присвятили багато дослідників, наприклад: З. М. Бичко “Діалектна лексика наддністрянського говору”, М. В. Бігусяк “Назви їжі та напоїв у регіональних словниках як джерело етнолінгвістичної інформації” [5] та вивчаючи родильний, а також весільний обряди Гуцульщини, системно описав і назви обов'язкових обрядових страв [6], Л. Болібрух звернула увагу на вагомість хліба в обрядово-звичаєвій структурі традиційного весілля бойків, М. Бубряк досліджує назви традиційних страв у говірках українських Карпат, “Побутова лексика (назви страв і кухонного начиння) у Словнику української мови Я. Головацького”, Г. Ф. Вешторт “Назвы ежы”, “Названия пици в говорах Полесья”, Л. Герус “Особливості пластичного трактування форми українського обрядового хліба-калача”, М. Глушко “Походження та джерела вчиненого хліба в українців”, Й. О. Дзензелівського “Назви молочних продуктів вівчарства в закарпатських українських говорах”, Я. В. Закревської “Українські назви

картоплі (*Solanum tuberosum*)”, В. М. Конопка “Відповідники поминальної страви “коливо” в календарній обрядовості українців с. Сороцьке Тербовлянського району Тернопільської області (за матеріалами експедиції 2009 р.)”, В. М. Куриленко “Назви м’ясних продуктів у поліських говірках української мови (лінгвогеографічний аспект)”, Г. Мазур “Найменування великоднього хліба в українських говірках Карпат”, А. В. Майбороди “Назви страв з картоплі в поліських говірках”, А. М. Поповського “Про слово борщ та його деривати в українській мові”, С. Творун “Українські обрядові хліби: на матеріалах Поділля”, Н. В. Хобзей “Галицька кухня в словах” тощо [58].

Висновки до розділу 1

Говірка селища Великий Бичків належить до гуцульського говору, який вважається одним з архаїчних говорів української мови, адже зберігає давні іменникові, займенникові та дієслівні форми, застарілий лексичний пласт, характеризується архаїчними й складними мовно-територіальними утвореннями. До того ж, розташування селища є унікальним, адже його розділяє річка Шопурка, по якій проходить розмежування між гуцульським говором та закарпатським. Проте мовлення діалектоносіїв репрезентує саме гуцульські говірки, оскільки характеризується рисами, що притаманні цьому говору. Хоча деякі діалектологи переконані, що за більшістю ознак він належить до галицько–буковинської групи говорів, інші дослідники вважають, що він тяжіє до карпатської групи говорів.

Зважаючи на специфічні ознаки на різних мовних рівнях, гуцульський говір здавна був предметом наукових зацікавлень. Історія дослідження гуцульських говірок бере свій початок з словників тлумачного типу (І. Вагилевич, І. Огоновський, В. Шухевич), згодом науковці звертаються до вивчення різних аспектів говору у цілому та гуцульських говірок зокрема. У центрі наукових зацікавлень були різні мовні рівні говору, його походження, динамічні та статичні процеси, роль запозичень (І. Матвіяс, С. Бевзенко, Ф.

Жилко, Я. Закревська, І. Жегуц, Ю. Піпаш, М. Грицак, М. Негрич). Особливе значення для аналізу південного-гуцульського говору мали ґрунтовні праці І. Панькевича та дослідження Й. Дзензелівського, безпосереднім вивченням рахівського говору займався Ш.Бонкало, зокрема описав фонетичні особливості. Вагомим дослідженням є праця М. Грицака, який упродовж тривалого часу вивчав лексику та фразеологію сусіднього з Великим Бичковом села – Росішкою, фіксував діалектне мовлення, що є цінним джерелом. М. Грицак опрацював апелятивну й ономастичну лексику говірок Закарпаття, розробив принципи укладання регіонального словника тлумачного типу. Учень М. Грицака, Ю. Піпаш, уклав картотеку Косівської Поляни, записував фольклорні тексти, що також є джерелом вивчення діалектного матеріалу.

У центрі наукових досліджень мовознавців є лексико-семантичний аспект діалектного мовлення, оскільки він характеризується багатоаспектністю, складністю структури, різноманітними мовними процесами. Для цілісного опрацювання словникового складу найчастіше предметом вивчення стають окремі тематичні й лексико-семантичні групи діалектної лексики, вагоме місце серед яких посідає побутова лексика, вона є не лише предметом лінгвістичних досліджень, але й джерелом вивчення культури, способу життя мешканців певної місцевості. Проте побутова лексика багат шарове діалектне утворення, зокрема її частиною є лексика на позначення їжі та напоїв. Варто звернути увагу на те, що вивчення лексем на позначення їжі та напоїв відбувається здавна, проте розпочалося воно в контексті обрядовості, увага зосереджувалася на класифікації страв, їхньому приготуванні, окремим стравам чи видам продуктів (М. Грицак, Й. Дзензелівський, М. Глушко та ін.). Згодом науковці звернулися безпосередньо до мовознавчих студій стосовно їжі та напоїв: аналіз генези, способів, засобів номінації (Е. Гоца), склад і семантична структура лексики харчування, етимологічний, ареальний аспект лексики харчування (В. Ретізнюк), семантичні процеси, просторова поведінка лексики на позначення їжі та напоїв (Н.Загнітко), системний аналіз динамічних процесів

(М. Волошинова). Мовознавці також аналізували лексику їжі та напоїв у контексті інших тематичних груп.

Отже, гуцульські говірки у цілому, а побутова лексика зокрема набули ґрунтовного та різноаспектного мовознавчого дослідження.

РОЗДІЛ 2

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОБУТОВОЇ ЛЕКСИКИ ГОВІРКИ СЕЛИЩА ВЕЛИКИЙ БИЧКІВ

2.1. Тематична група їжі та напоїв

Діалектну лексику, як і будь-який інший рівень мовної системи, треба досліджувати як складну та багатоаспектну проблему мовознавства, адже тематичний склад побутової лексики надзвичайно багатий та різноманітний, що зумовлює різноплановість наукових розвідок.

Головна увага в нашому дослідженні зосереджена на таких тематичних групах, які найяскравіше ілюструють говірку селища Великий Бичків та мовлення його жителів. Варто акцентувати, що кожна з проаналізованих груп характеризується низкою особливостей, визначальних рис, має складну будову, оскільки менші лексико-семантичні одиниці поєднуються на основі спільного значення, а протиставляються розрізнявальними ознаками.

Ядром та найбільшим шаром побутової лексики є загальноживані слова, якими мовці послуговуються щодня в побуті, розмовному стилі. Зважаючи на це, дослідники-мовознавці підкреслюють, що побутова лексика є найближчою до загальноживаної, але характеризується особливим побутовізмом.

Приєм їжі, харчування посідає в житті людини особливе, навіть одне з визначальних місць, тому й лексика, яка стосується їжі, має важливе значення і для лінгвістики, і для історії, і для етнографії. Зважаючи на це, цілком закономірно розпочати аналіз із цієї тематичної групи. Проте зазначену тематичну групу можна поділити на кілька лексико-семантичних підгруп.

ЛС підгрупа «загальні назви страв»

До зазначеної лексико-семантичної підгрупи відносимо лексеми на позначення «вареної їжі, яку вживають для харчування» - [i'da], а [mi'рин'd'a] –

«їжа, яку переважно беруть із собою в дорогу чи на роботу, похід», наведену лексему не фіксують відомі нам словники, зокрема ЕСУМ та СУМ.

Наприклад: [‘нин’і ‘моїа жо’на та’ку ‘добру і’ду учи’нила / шо не мог’ли смо з д’іт’ми с’а на’істи // ‘моїа ма’ла та’ка у’бирлива в і’д’і / шо не ‘знайу у’же / шо ‘й’уї ‘дати на ми’рин’д’у у ‘школу // ‘заўтра і’ду на гри’би та ‘треба би ми у’з’ати й’а’кус’ ‘добру ми’рин’д’у //].

У говірці наявні такі лексеми на позначення перших страв: [‘сербанка], – «узагальнена назва супу»; [‘дз’ама] – «рідка основа супу», ця лексема подана в ЕСУМ із значення «юшка, м’ясний відвар; - запозичення із східнороманських мов» [ЕСУМ, II, 62]; [‘полиўка з лаш’ками] – «бульйон з домашньою локшиною»; [‘фа’сол’анка] – «суп з квасолею»; [‘р’іпл’анка з квас’ним моло’ком] – «суп з картоплею, морквою, заправлений сирим молоком, яке прокисло»; [‘грибл’анка] – «суп із сушеними грибами»; [‘фа’солі з квас’ноў ка’пустоў] – «суп з сушеною квасолею та квашеною капустою»; [‘збиванка] – «суп з квасолі та квашеної капусти, до якого додається заправка з підсмаженої кукурудзяної або пшеничної муки зі спеціями», цю лексему не подано у відомих нам словниках.

Наприклад: [‘уже м ‘два ‘дни ні’якоїі ‘сербанки не ‘іла / а ‘г’іа би й’а’койіс ‘дз’ами по’сербати // на ни’д’іл’у ‘вад’ на й’а’кес’ ‘сато ‘моїа ‘мама у’се ‘чинит ‘полиўку з лаш’ками // а й бо лаш’ки до’машн’і / а не купован’і / за’то ‘полиўка й та’ка ‘добра // маї ‘доброїі ‘сербанки уд фа’соланки в зи’м’і не’ма // бе’remo уд су’с’ідки моло’ко // та ко’ли м са’ йме / ‘л’убит жо’на зв’арити ‘р’іпл’анки // на с’а’тиї ‘вечур на стол’і ‘мусит ‘бути ‘грибл’анка // ‘нин’і ‘моїа ‘мама у’чила м н’а / ‘й’ак чи’нити фа’солі з квас’ноў ка’пустоў // на о’б’ід ‘будемо ‘істи ‘збиванку / бо ‘убрала у’чера квас’нойі ка’пусти / фа’сол’ м на’лушчила та й ран’ташом то’ту ‘сербанку зап’равл’у //].

Привертають увагу назви різних салатів, які побутують у говірці селища: [‘дз’обачки] – «салат з варених бобів, цибулі або часнику, заправлений олією та спеціями»; [‘в’ін’іг’рет] – «салат з вареного червоного буряка, картоплі, квашеної капусти»; [‘а’дж’іка] – це «салат з перемелених на млинку помідорів,

перцю, моркви, яблуку, цибулі та з додаванням спецій і часнику, доведений до кипіння»; [*квашен'ї 'огурки*] – «салат з нарізаних огірків, які попередньо були замариновані за особливим рецептом (на дно банки чи іншого посуду викладають кріп, вишневе листя, цибулю та часник, потім огірки, зверху ще гілочку кропу, додається сіль, а потім заливаються огірки окропом, через деякий час їх можна їсти)»; [*са'лат з 'урди*] – «салат з вареного невитриманого овечого сиру із додаванням часнику, кропу та стебел молоді цибулі». До речі, ЕСУМ фіксує лексему «вурда» із значенням «вичавка із насіння конопель або зернин маку для начинки для пирогів і вареників; сир, виварений із сироватки; - запозичення із східнороманських мов; рум. *urdă* «солодкий овечий сир» [ЕСУМ, I, 440]; [*рид'ка з 'бринз'оў*] – «салат, до складу якого входять бриндзя, редиска, стебла молоді цибулі, сметана та спеції». Лексему *бринзя* фіксує і СУМ з позначкою діалект., до прикладу, «сир з овечого молока» [СУМ; Т.1; 236], і ЕСУМ у значенні «овечий сир»; – запозичення із східнороманських мов [ЕСУМ, I, 258], [*бура'чанка*] – це «салат з натертих варених буряків з часником, олією та спеціями».

Наприклад: [*прийш'ла _ м з ро'боти / а 'мама учи'нила 'сербанку з фа'сол'ами / а 'мало фа'сол' удо'брала та шче вчи'нила 'мало 'дз'обачок з ци'бул'оў // не 'мош са 'було на'їсти // од'ноў із два'над'ц'ати 'страў на с'а'тій 'вечур ѝе в'ін'іг'рет / бо ун пус'ній са'лат // на ве'литд'ін' д'шоўдрови у'се 'чинимо бура'чанки // 'їа 'сего 'году зак'лала 'двац'іт' 'банок тріл'іт'рових 'огурку 'квашених / то'ти шо 'парин'ї // а шче 'хочу пок'ласти і в 'бочку // 'майемо гро'маду о'вец / та ко'ли 'нам спус'кайут 'сир та _ й 'урду з полони'ни, та 'все 'чинимо са'лат з 'урдоў, а 'вже 'дал'ї / 'маї по'тум 'чинимо і 'рид'ку з 'бринз'оў // та'ка _ ми с'а л'ута ад'ж'їка 'вдала 'сего 'гору шо 'рас //].*

Побутують такі страви з картоплі: [*р'іна 'терта*] – «пюре з картоплі вареної»; [*р'іна 'жарена*] – «картопля смажена»; [*р'іна пе'чена*] – смажена картопля в мундирах; [*кремзлики*] – «деруни, наведену лексему не фіксують відомі нам словники. [*р'інл'аники*] – «пиріжки з картоплі з капустяною начинкою»; [*р'іна з пас'тайами*] – «варена картопля із зеленою молодією

квасолею». В ЕСУМ подано лексему *пастая* із значенням «стручок (квасолі, гороху); – запозичення з румунської або молдавської мови; рум., молд. *păstaie* «стручок»» [ЕСУМ, IV, 307]

Наприклад: [*так би м 'нин'і 'іла 'р'іни 'тертойі // у 'нас у'с'і 'л'убл'ат 'р'іну / а май 'дуже 'жарену // ко'пала м 'р'іну / та 'шос' 'дуже 'много д'руб'нойі / може / би 'г'іа учи'нити 'мало пе'ченойі // 'забаг муї чоло'в'ік / би м учи'нила му 'кремзлику // на с'а'тій 'вечур 'баба у'се чи'нила 'р'іпл'аники // у'же йе моло'д'і фа'сол'і / та 'мош учи'нити 'р'іну з пас'тайами*].

У говірці селища Великий Бичків в активному вжитку наявні такі назви других страв: [*зе'лен'і лопат'ки / або са'м'і пас'тайі*] – «страва із зеленої молоді картоплі, заправленої часником, молоком та сметаною»; [*р'отокрумпл'і*] – «страва з вареної картоплі, варених яєць, цибулі, які викладаються шарами», ця лексема не зафіксована у відомих нам словниках. [*пан'рига на'поўнена*] – «фарширований перець»; [*голубц'і*] – «страва з листя капусти чи винограду, у які загортають різну начинку»; [*жарена ка'пуста*] – «підсмажена квашена капуста з жиром та ковбасою»; [*ка'пуста з пан'ригоў*] – «страва з квашеної капусти, перцю та ковбаси»; [*фр'іта*] – «страва з овечого сиру (бриндзі) сметани та яєць, які разом підсмажуються», ймовірно, походження лексеми *фріта* можна пов'язати із словом «фріко», яке зафіксовано в ЕСУМ: «смажений сир із салом, - запозичення з італійської мови; італ. *Fritto* «смажений», *friggere* «смажити»» [ЕСУМ, VI, 132-133]. [*ку'леша з моло'ком*] – «густа страва з вареної кукурудзяної муки, яку заливають коров'ячим молоком»; [*чир*] – «рідка страва з вареного молока та кукурудзяної муки із спеціями»; [*то'кана з 'бриндз'оў*] – «страва з густої кукурудзяної каші та бриндзі, які перекладаються шарами та змащуються розтопленим салом». Лексема *токана* не зафіксована у жодному відомому нам словнику, проте ЕСУМ подає лексему «токан» із значення «мамалига, кукурудзяна каша»; – запозичення з румунської мови; рум. [*tocan*] [ЕСУМ, V, 591]; [*р'іна пе'чена з ци'бул'оў*] – «картопля, нарізана кружальцями, підсмажена на пічці із додаванням цибулі, олії, оцту та спецій»; [*терт'і фа'сол'і*] – «варена квасоля,

розтерта зі спеціями, цибулею або часником»; [*йа'йешниц'а*] – «яєчня»; [*руслики*] – «оселедець»; у ЕСУМ подано лексему «руслик – сардини; – запозичення із словацької мови; *rusle* «мариновані оселедці»» [ЕСУМ, V, 147]. [*гул'аш*] – «страва з вареної картоплі, моркви, цибулі та м'ясом». Лексему фіксує ЕСУМ: «м'ясна страва» – запозичено, очевидно, через посередництво німецької або французької мови з угорської [ЕСУМ, I, 617]; [*с'в'іжи'нина*] – «підсмажене м'ясо з нагоди забою свині»; [*шкварок*] – «підсмажений невеликий шматочок сала»; [*шоїт*] – «наповнений різним м'ясом свині шлунок або сечовий міхур; сальтісон», наведену лексичну одиницю не зафіксовано у відомих нам словниках. [*гурка*] – «кишка наповнена рисом та перемеленим м'ясом свині, яка потім вариться». Ця лексема подана в ЕСУМ: «кров'яна ковбаса; – запозичення з угорської мови» [ЕСУМ, I, 623]. [*пан'риджанка*] – «шматок свіжого сала з шаром м'яса, приправлена паприкою та спеціями, який вирізається з ший свині, а потім вариться»; [*соло'нина*] – «сало копчене»; [*риси'лованик*] – «пиріг з натертої на терці картоплі з цибулею та спеціями», ця лексема не зафіксовано у відомих нам словниках. [*р'ішкаша*] – «варений рис»; [*буже'нина*] – «копчене м'ясо свині»; [*печи'нина*] – «шматочки курячого м'яса в клярі, підсмажені у великій кількості рослинної олії»; [*ки'л'ух*] – «варений, а потім підсмажений шлунок свині з морквою та цибулею»; [*марточка*] – «кашоподібна страва, що готується на кефірі з додаванням кукурудзяної муки чи крупи та яєць», цю лексему не подано у відомих нам словниках. [*затирка*] – «страва рідкої консистенції, в основі якої змішані вода, мука, яйця та спеції, котра ложкою невеликими частинками кладеться у воду, що кипить»; [*ку'леша з 'квашеної ка'пустої пере'кладена*] – «страва з вареної кукурудзяної муки, яке ще гарячою шарами перекладається з квашеною капустою з додаванням підсмаженої цибулі»; [*ро'сул'ниц'а*] – «страва з вареної кукурудзяної муки, до якої додається квашена сира капуста та заправляється підсмаженою цибулею».

Наприклад: [*у'же 'йе 'красн'і не'ликоват'і фа'сол'і та 'мош учи'нити 'мало лопаток // 'нин'і 'бошка / та 'баба 'чинит пас'тайі з часни'ком та о'л'ійом / а / 'може / покла'де 'шче , і 'р'іти моло'дойі ту'да // 'муї 'д'ідо дуже*

'л'убит 'ротокрумпл'і та у ни'д'ілу 'мусаї му то чи'нити // 'ун 'даже 'сам 'рано
 'зварит 'р'іну ці'лу у шка'ралуп'і та 'дис'ат' йа'йец / на'чистит ци'бул'і / а 'баба
 у'же 'лиш то вс'о перекла'дає та запра'лає // кот'ра газ'дин'а не 'лубит 'вад'
 не' знає 'добре чи'нити / но / не 'має на'биту 'руку / 'голубці' / та бе'ре та
 на'поўнит 'р'ішкашоў з мн'асом вад' маї_ 'скоро 'фаршом пап'ригу / то с'а 'дуже
 'скоро 'чинит та_ї 'дуже смач'не с'а уда'є / а шче до 'тойї пап'риги мош
 учи'нити пуд'ливу з пара'д'ічками пере'тертими 'вад' 'пастоў то'матноў / та
 'того_ с'а воб'ше не мош на'істи // у 'нас у се'л'і 'чин'ат у'с'ак'і 'голубці' / 'даже
 йе фестивал / йа'кї с'а 'так і нази'ває / 'голубці' / на 'тому 'с'ат'і зма'гайуц':а
 / у 'кого 'голубці' маї_ 'добр'і / маї_ м'ал'і / та_ї 'хто іх маї_ 'скоро у'чинит /
 ос'тан':її 'раз 'було 'п'адис'ат 'фил'у 'голубц'у / 'даже з 'мн'асом 'страуса / но
 /газдин'ки с'а' в'же ст'ралали 'доста / бо чи'нили 'голубці' та'к'і заве'лик'і / йак
 м'і'з'інец / а загор'тали у вс'аке / 'даже 'лист'а з 'грезна // ко'ли бош'куємо / та
 'чинимо ка'пусту 'жарену пус'ну вад' з пап'ригов / а ко'ли не йе 'бошка / тог'ди з
 коўба'соў до'машн'оў вад' з 'мн'асом // 'держимо 'уц'і / але ти'пир о'ни в
 полони'н'і / але 'двич'і / а / 'може / й 'трич'і за се'зон спус'кайут 'нам зго'ри
 'сиру та_ї 'урди / та 'першим д'ілом 'чинимо 'фр'ігу / кла'демо у 'фандилу 'капку
 'масти / би с'а на'гр'іла / а 'дал'і туд'а 'кришимо 'вад' риси'луйемо 'сиру / 'хто
 'йак л'убит / 'б'ємо 'пару йа'йец / 'мало сме'тани кла'демо / та 'хл'ібом то
 ма'чайемо / 'сир с'а роз'плавит // у ста'рих л'удий ку'леша з моло'ком / то 'перша
 і'да / шо 'скоро с'а 'чинит / шо зд'орове / а шо сит'не та_ї 'сили да'є / 'рано
 'тойї ку'леш'і по'іш / та 'мало шо не 'доў 'вечера с ситий // ще_ї ма'лим 'д'іт'ам
 'чир 'чин'ат / а не 'лиш ве'лик'і го і'д'ат // 'сир ко'ли 'спуст'ат та / а'би 'була
 'бриндз'а / 'треба го 'добре 'усушити / а 'дал'і з 'сул'оў перем'ішати / тог'ди
 'бриндз'а го'това / 'мош у'же чи'нити то'кану з 'бриндз'оў // по'рас / ко'ли 'майу
 'д'аку / та 'печу 'р'іну на 'шпор'і / то 'дуже 'часто 'чин'у узи'м'і / бо 'г'йа / би
 'клалас'а 'ватра / а не за'пуста ватру'вати / 'воз'му по'чишчу 'р'іпи 'мало /
 на'р'іжу кружел'ц'атами та 'кладу іх на 'шпор / 'печу з о'бох 'боку / 'доти у
 'мисці на'кришу ци'бул'і , за'правл'у о'л'ійоў до'машн'оў / 'мало 'оцту / та 'дал'і
 ма'чайу то 'р'іпоў печеноў // 'коли 'чинимо фа'сол'анку / та 'все кла'демо фа'сол'

'боби 'много / бо коли ва'рені та уд'бираємо / 'тремо та'ким п'ілу'гом айк до
 'р'іпи / 'чинимо за'жарку з часни'ком / та 'мош ма'чати 'хлі'бом // 'рано 'їдемо
 на ро'боту 'вад' 'діти у 'школу та 'наскор'а 'жаримо йа'йешниц'у // 'гул'аш у
 'нас с'ім'йі 'дуже у'с'і 'л'убл'ат / за'то 'йа _го 'доста 'часто 'вар'у / бо шо 'мн'аса
 'йе у'с'акого за'жарила / 'р'іпи / 'моркви / ци'бул'і / при'правила / і'да го'това //
 'дис' 'перед но'вим 'годом 'р'іжимо 'свин'і / та коли сви'на ро'зубрана / с'і'дають
 'мало 'шос' 'істи / но та то'кої 'упити 'мало го'р'іўки / би 'дал'і ро'бота іш'ла
 'весело / та за'то 'жони 'скоро 'чин'ат с'в'іжи'нини / 'жар'ат 'с'в'іже 'свин'с'ке
 'мн'асо // ко'тра с'ім'йа 'л'убит / та р'із'ник 'чинити 'шоїт / то 'йе 'свин'с'кий
 жо'лудок 'вад' сечо'вий м'і'хур на'повнений у'сакоў с'в'іжатиноў / 'дал'і _го
 заши'вайут / 'вар'ат / а 'дал'і _го шче _треба і пробу _дити / но то не вс'і
 'л'убл'ат / але о'но 'дуже 'добре // шче у 'нас 'чин'ат 'гурку / то на'поўн'уйут
 спец'іал'ним млин'ц'ом 'свин'с'к'і киш'ки / 'вад' 'мош 'брати купован'і / ва'реноў
 'р'ішкашоў з мо'лотоў с'в'іжатиноў / 'дал'і 'треба 'гурку шче ва'рити /
 скру'тити у 'в'сак'і за 'розм'іром кру'жел'ц'а / роз'класти на 'шчос' 'руне / би
 за'стила / а 'дал'і по'класти в 'камеру // у'се коли 'р'іжимо 'свин'і та
 об'і'зат'іл'но 'робимо на'приджанку / то 'йе 'доста великий ку'сок 'сала / а
 'звир'ху 'має 'мати 'мн'аса / приго'тований за особ'ливим ре'цептом / та 'дуже
 'много пап'риги чер'леної до 'него до'дають / а бе'рес'а тот ку'сок з 'нижн'ойі
 час'тини 'шийі сви'ні // 'добре коли сви'на мас'на / а коли 'має 'много соло'нини
 'тоже 'добре / 'мош нато'пити 'доста 'масти / 'шкварку на'чинити // 'чин'ат у
 'нас 'кремзлики / но риси'лованик 'тоже 'доста по'ширений / но / 'шо то 'йе
 риси'лованик / то 'йе нари'силована ва'рена 'р'іпа / пере'м'ішана з йай'ц'ом /
 'сметан'ў / ци'булоў / часни'ком / то 'в'с'о укла'даємо в 'тепу / пе'чемо в
 'плодир'і // а'ди 'баба на'варила 'нин'і 'р'ішкаш'і / а'ле пуд'ливу н'і'яку не чи'нила /
 а'ле то су'хе не 'мош 'істи / 'г'і'яа 'йі 'чимос' за'правити // 'коли 'вже сви'на
 ро'зубрана / таз'дин'а 'ділит шо куди / шо на тушон'ки / шо 'так 'с'в'іже у
 моро'з'ілку / а шо 'класти будити / бо то 'треба би 'шче 'мн'асо та соло'нина /
 та кус'ки шче 'пару 'дн'у сто'йали за'солені / а 'дал'і 'лиш чоло'в'ік бе'рес'а
 будити / та то 'треба 'добре 'убудити / би буже'нина 'була 'добра / сто'йала

'доўго // на с'ата у 'нас у'се 'чин'ат пече'нину / мош з до'машн'ойі 'куриці 'вад' купованойі / не'ма 'разниці / та 'фаініі 'кл'ар учи'нити / та 'добре буде / але 'шче 'мош у'з'ати не 'кур'аче 'мн'асо / а ц'в'іт'ну ка'пусту / то 'тоже смач'не у'ходит // нава'рила 'нин'і жо'на кел'уха / бо м даў'но у'же про'сиў / у неі то'то 'дуже 'добре у'ходит / 'знайе 'фаініі ре'цепт / 'добре 'уварит ке'л'ух та при'правит часни'ком та 'перц'ом // йа би м 'марточки 'каждий 'дин' 'іла // не 'знайу / шо 'майу 'чинити на о'б'ід 'істи / 'нин'і 'бошка / та у'чин'у пус'нойі 'затирки з ци'бул'коў 'жареноў та часни'ком / бо то с'а 'скоро 'чинит і сит'не 'таке // про'сиў ме'не чоло'в'ік учи'нити кулеш'і пере'кладенойі з 'квашеноў ка'пустоў сир'оў і за'праўленоў 'жареноў ци'бул'оў / бо кулеша з 'сиром та 'бриндз'оў у'же на'дойі / йак гур'ка 'рид'ка // 'сего 'году за но'вим кален'дар'ом ус'ікно'вен'ііе і 'чесного 'хреста при'пали в о'дин 'тижд'ін' / а то 'с'ата пус'ні / 'г'іа 'було учи'нити 'істи пус'ного / та йа учи'нила ро'сул'ниц'у //].

Побутують в активному вжитку лексеми, що використовуються на позначення «заправки», яка додається і до перших, і до других страв: [ран'таш] - «засмажка, що гується з олії та пшеничної чи кукурудзяної муки та додається до певних супів, як правило з квасолі», згадану лексичну одиницю не фіксує жоден відомий нам словник. [пуд'лива] - «рідка заправка до другої страви»; [пудбиўка] – «заправка до окремих супів, що готується з кефіру чи кислого молока з додаванням кукурудзяної муки або крупи, які перемішуються, а потім додаються у суп наприкінці варіння».

Наприклад: [фа'сол'анка у'же 'майже го'това / 'лиш шче 'г'іа ран'таш з ме'лайноў му'коў учи'нити на о'л'ійови до'машн'ому // до 'ход' йа'койі 'каш'і / чи 'р'ішкаш'і / чи 'гречки / чи пер'лоўкі 'г'іа чи'нити пуд'ливу з 'мн'асом // у'чила н'а 'мама чи'нити 'пудбиўку / 'каже / 'шо 'г'іа у'з'ати ім'леного моло'ка поў л'ітер / у'сипати ту'да 'зразу у 'банку 'пару 'лижок ме'лайноў му'ки ва'д кру'пи / 'н'іц'іко посо'лити / 'добре вс'о 'ум'ішати / а 'дал'і 'усипати у фасол'анку / ко'ли о'на 'начала ки'п'іти / шче 'мало би то 'вм'іст'і поки'п'іло / та м'й пуд'бита фа'сол'анка го'това //].

Привертають увагу також семема на позначення «сушених фруктів» - це [шуше'ниці]; «варення з фруктів» - [леквар], наведену лексему фіксує ЕСУМ із значенням «варення із слив, повидло; через посередництво словацької та угорської (угор. lekvar) запозичено з німецької мови» [ЕСУМ, III, 215-216]; кондитерські вироби - [к'істо].

Наприклад: [д'ідо 'усе су'шиў шуше'ниці / а взим'і лиш з того чиниў чай та вар // уродило 'файно 'сего 'году 'груш та 'йакаблук / та 'г'йа 'буде 'леквару начи'нити // моло'да газ'дин'а 'мусит з'нати хот' 'пару 'к'іст спи'чи на 'са'та//].

Варто зауважити, що харчування – це не лише життєво необхідний процес для людини, але й для тварин, зважаючи на це, в говірці селища Великий Бичків трапляються такі лексеми на позначення їжі для худоби: [замн'ацка] – «їжа для курчат»; [ку'леша] – «їжа для свиней; варені овочі, заправлені мукою»; [пуїло] – «рідка їжа для свиней, корів, кіз»: [луш'пина] – «шкіра зі старої картоплі»; [чир] – «зварена крупа для свиней чи корів». Цю лексему ЕСУМ із значенням «саламаха; [затірка (борошно, забовтане в кип'ятку) Ба]; – запозичення з польської мови» [ЕСУМ, VI, 323].

Наприклад: [доки 'п'іт'ата шче мал'і коло 'кочки 'г'йа йім чинити 'замн'ацки 'рано / би 'мали на ц'ілий 'дин // хтос' ти'пир' го'дуйе 'свин'і лиш су'хим / а'ди йак 'наш'і су'с'іди / але ми в'аримо ку'лешу 'раз у' два 'дни / то наї 'каже хто шо 'хоче / але 'инче 'мн'асо / коли сви'н'а го'дована ва'реним // 'треба би 'йти 'дати ко'з'і 'мало 'пуїла / бо а'ди йак у'вон 'душно / та й 'свин'ам 'тоже із ку'лешоў 'мош 'дати 'мало // а на 'вечур 'треба би зва'рити ко'рові 'чир // луш'пини с'а нап'ратало 'доста 'много / мош 'дати кро'л'ам 'вад' 'зваримо 'свин'ам //].

ЛС підгрупа назв «вироби з борошна та його частини»

Хліб як одна з головних страв у житті людини у говірці Великого Бичкова має широку лексемну репрезентацію. Семема «хлібина» - [бу'ханка]; «недопечений хліб» виражається назвами [глиў'кий], [си'рий]. Диференціюється

багатьма назвами семема «відрізаний шматок хліба». У говірці побутують такі лексеми: [твер'душка] – «перший та останній шматок хліба, відрізаний від цілої хлібини»; [мн'а'кушка] – «м'яка частина хліба»; [ку'сок], [ку'сен'], [да'раба] – «шматок хліба». Лексема *дароба* подана у ЕСУМ із значенням «шматок, грудка, згусток; – запозичення з угорської мови; угор. *darab* – «шматок»» [ЕСУМ; II, 12]. При розрізненні типів хліба також до уваги береться сорт муки: [б'ілий хліб] – «хліб, випечений з вищого сорту муку»; [чорний хліб] – «хліб сірого кольору». Видові назви також утворюють чітку мікропарадигму: [ко'лач] – «похоронний хліб»; [мид'аник] – «різновид весільного хліба, спечений за унікальним рецептом та прикрашений кольоровими візерунками»; [коро'ваї] – «різновид весільного хліба»; [паска] – «великодній хліб»; [ва'сил'аник] – «маленьки хліб з диркою посередині, спечений на честь свята Василя Великого»; [ме'лаїник] – «хліб з кукурудзяної муки»; [з'ілник] – «кукурудзяний хліб із зеленню».

Наприклад: [і'деш у се'ло та к'упи три буханки хліба / бо 'дома 'ан'і да'рабки хліба нема // пек'ла м 'нин'і хліб та шос' ми си'риї та глиу'киї уйшоу // 'майемо 'с'в'іжого хліба / шо ще го'р'ачиї та у'р'іжу ти да'рабку 'вад' тверд'ушку / 'вад' мн'а'кушку / ти шо 'дуже 'лубиш, та / 'може/ би ти 'маст'оу намаст'ити 'вад' 'лекваром // 'моїа 'баба 'все 'лиш 'іла 'білий хліб / а д'ідо наобо'рот / л'убиу 'чорний // ко'ли 'хтос' ум'ре / та за'казуйут кола'ч'і // 'хот' у 'нас не 'лиш на 'тот хліб 'кажут ко'лач // бич'кус'киї 'мид'аник // та'киї 'мид'аник йе лиш у ве'ликому бич'ков'і // се та'киї с'атк'овиї кола'ч / але то не то'кої та'киї ко'лач / йак ми 'знайемо / се та'киї свад'бо'виї хліп / 'мош ка'зати // но за то / шо ун йе лиш у бич'ков'і / 'т'ашко го з 'чимос' пору'н'ати // ун ун'і'кал'ниї / та й у'с'о / пи'чес'а на 'свад'бу лиш у 'нашому си'л'і // бу'вайе шо на 'свад'бу за'казуйут і коро'ваї / то та'киї ко'лач / але 'дуже фаної уц'іфрованиї // ба ко'ли би смо пек'ли пас'ки 'сего 'году / у чит'вир' доу 'страсти чи в су'боту // спик'ла ми су'с'ідка 'дуже 'файниї ва'сил'аник // баба 'моїа / 'доки биру'вала / та 'все пек'ла ме'лаїник у 'тепиш у 'плодир'і // а на'висн'і / ко'ли 'було 'доста зелени'ни / 'мош 'було пе'чи з'іл'ник //].

[*Лаши'ки*] реалізується семемою «виріб з прісного тіста у вигляді тонких висушених смужок», наведене слово не фіксують відомі нам лексикографічні джерелара. Назва [*пиро'ги*] – це «невеликий варений виріб, зліплений з прісного тіста – сирною чи ягідною начинками»; лексема [*пи'р'іг*] – «виріб з тіста з різною начинкою, випечений у духовці».

Наприклад: [*но'сила 'нам од'на 'жона лаши'ки до'машн'і / бо 'їа 'все в 'нейі за'казувала / не 'було 'дорого та 'були 'дуже 'добр'і / бо до 'полиўки у'се 'треба лаши'ки // на с'а'тій 'вечур у'се 'чинимо пиро'ги з 'лекваром / то йе од'на з два'над'ц'ати 'страў // учи'нила 'мама 'нин'і 'дуже смач'ній пи'р'іг з 'кур'ачим 'мн'асом //*].

У говірці селища зафіксовані й інші лексеми, [*к'істо*] – це «готовий кондитерський виріб, виготовлений із здобного тіста різної форми та з різними начинками»; [*п'іш'коўта*] – «бісквіт», цю лексему не подано жодному відомому нам словнику. [*бабал'ки*] – «різдвяні кульки із здобного тіста, посипані цукром або горіхами»; [*го'р'ішаник*] – «рулет з меленими горіхами»; [*фанки*] – «виріб з дріжджового тіста невеликого розміру та круглої форми, приготований на сковорідці з великою кількістю олії», тобто «пампушки; – запозичення з угорської мови; уг. fánk – «оладка, пампушка»» [ЕСУМ, VI, 72]; [*к'іфлики*] – «виріб з дріжджового тіста невеликого розміру у формі ріжків посередині з маковою або цукровою начинкою, який випікається у духовці». ЕСУМ фіксує лексему *кіфлик*, але із значенням «вінок, латка (на підшві); – походження неясне» [ЕСУМ, II, 451]. [*ч'ір'іги*] – «виріб з дріжджового тіста невеликого розміру у формі коси, що смажиться у великій кількості олії»; ця лексема не подана у відомих нам словниках. [*по'гач*] – «невеликий виріб з тіста круглої форми, який готують на варильній поверхні печі», наведена лексема також не зафіксована у відомих нам лексикографічних джерелах. [*на'лисники*] – «тонкий млинець, який випікають на сковорідці, а потім закручують у нього різні начинки»; [*о'лад'їя*] – «невеликі за розміром пухкі млинці».

Наприклад: [*у 'нас у с'ім'їі 'прин'ато / мош ка'зати/ йе та'ка тра'диц'їя 'кажду с'уботи пи'чи 'к'істо у 'плодир'і / 'добре у'ходити з 'ябликами 'вад'*]

'к'істо 'зам'іст' 'мид'аника // на са'та печемо у'с'ак'і п'іш'коўти та перек'ладаймо 'їїх у'с'акими кре'мами та 'фруктами / а'ле на п'іш'кўвту 'треба 'мати 'добре на'биту 'руку і 'пил'авиї 'плодир / но 'вад' ти'пир' у'же йе ду'ховки / то 'маї 'легко / бо не 'журис':а / шо п'іш'коўта приго'рит 'вад' не 'уросте // 'мало 'хто у'же і в 'нас у се'л'і не то 'шо 'чинит / 'але 'знайе / 'шо то йе баба'лки / а даў'но на руз''дво у'се пе'кли бабал''ки // 'баба 'коджу 'ос'ін' удклака'даіе у трил'іт'рову 'банку мо'лотих го'р'іху / ко'ли 'д'ідо йїх по'сушит / би 'було на го'р'ішаник пус'ниї на с'а'тиї 'вечур / но та 'так 'дис' учи'нити // у'с'ак'і к'іс'та / 'ф'іномн'і / чи'нили на 'свад'бу / а'ле 'г'іа 'було й 'фанки пи'чи / а'ле о'ни не йе лиш свад'бо'в'і / йїх у'се дис' пи'чемо чи на йа'кес' 'с'ато / чи на ко'маши'ну / чи 'дис' на не'д'іл'у // напек'ла 'мама 'к'іфлику на ве'лигд'ін / та 'мои 'буде і в 'кошик пок'ласти на 'спуд // 'йак у'чила н'а 'мама 'ч'ір'іги чи'нии / та не 'дуже ми с'а вда'вало 'фаїно іх 'плести / а'ле 'дал'і по'мале 'началос'а ми уда'вати // пик'ли ми 'нин'і пога'чу на 'шпор'і / бо 'д'іти 'лубл'ат / а 'дал'і шче смо 'р'іпи напек'ли та ма'чали з цибул'оў та до'маши'ім ол'ійом // 'майемо спеці'ал'ну 'фандилу до на'лиснику / на 'нуї о'ни не при'гор'айут / 'фаїні у'ходат // 'баба маї л'убила о'ладіа уд на'лиснику / бо о'ни такі пух'к'і та мн'акон'к'і / шо 'рас / у'се 'рано 'дис' ус'тане та рас / рас напече 'миску о'ладіау //].

ЛС підгрупа назв «молочні продукти й страви»

Лексеми на означення молочних страв є в активному вжитку мовців Великого Бичкова, оскільки селище є частиною високогірного району, де активно розводять кіз, корів та овець, а також буйволів. Зважаючи на це, натрапляємо на унікальні лексеми.

До зазначеної ЛС підгрупи відносимо такі назви: [п'інка] – «світло-коричнева пінка, що виникає на молоці, довго пряженому на малому вогні»; [дзер] – «те, що лишилося після виготовлення коров'ячого сиру», в ЕСУМ подано наведену лексему із значенням «сироватка; – запозичення із східнороманських мов; молд. зэр; рум. zer» [ЕСУМ, 2, 57-58]. Зафіксовані й

лексеми на позначення ознаки: [*'парине*] – «перекип'ячене молоко»; [*ім'лене*], [*квас'не*] – «сире молоко, яке прокисло»; [*'зурдило'а*] – «про несвіже молоко, яке зсідається під час кип'ятіння»; [*скл'агу'вати*] – «дати до молока певний фермент»; [*кл'аг*] – «фермент із шлунка молодих молочних козенят, телят, ягнят, як ще не їли важкої їжі». У ЕСУМ подано лексему «гляг», що означає: «частина шлунка жуйної тварини, вживана для сквашування молока; – запозичення з румунської мови» [ЕСУМ, I, 531], серед фонетичних варіантів слова «гляг» подано іменник «кляг» [ЕСУМ, I, 531].

Наприклад: [*да'їе 'нам су'сідка моло'ка / та та'ка 'красна 'п'інка на 'нему с'а 'мече / шо 'рас / 'мош йі 'лишкоў 'істи / 'д'іти 'дуже 'л'убл'ат // 'файно 'маїе 'наша ко'рова моло'ка / 'мош 'дати не 'лиш на 'конту / 'але со'б'і 'доста 'лишати / а 'шче 'сир чи'нити та прода'вати / а з 'сиру с'а ли'шайе 'поўно 'дзеру / за'то 'свин'і 'маїут 'доста по'мийу // 'маїемо ма'лен'ку ди'тину / та 'г'їя 'каждий 'дин' би 'було 'св'іже 'парине моло'ко // 'їе 'д'іти / шо не 'л'убл'ат моло'ко та'ке 'св'іже / та тог'ди мош ім да'вати ім'лене 'вад' чи'нити 'суп / пуд'битий квас'ним моло'ком / шче 'мош з 'р'інкоў 'тертоў пере'м'ішувати // пок'лала йа моло'ко 'парити / та 'гет_ми с'а 'зурдило // бе'ри моло'ко та у'сип у 'него 'кл'агу / бо 'вже 'г'їя с'а за 'него 'брати та _го скл'агу'вати //].*

У мовленні носіїв говірки побутують також лексеми на позначення сирних продуктів: [*тво'рог*] – «свіжий сир»; [*'будз*] – «велика грудка овечого сиру»; [*'урда*] – «вершки, зібрані під час приготування овечого сиру; варений невитриманий сир з овечого молока»; [*'бриндз'а*] – «натертий на дрібній терці висушений овечий сир, перемішаний з сіллю та вистояний»; [*'жен'тиц'а*] – «сироватка, з якої виготовляють вурду».

Наприклад: [*а'би д'іти 'мали 'дуж'і кус'ки / 'треба 'істи тво'рогу 'много // 'сего 'тижн'а 'будут і'ти у 'рад / 'мали би_ми спус'тити 'пару 'будзу 'сиру / 'хочу 'мало про'дати / а 'мало со'б'і лишити // 'урда ти'пир' доро'га // айбо о'на / ми'ні с'а 'видит / і маї'добра / 'айк 'сир / 'дуже 'смачно / коли йі на'мастиш на 'чорний 'х'ліб / а 'зви'рхи накри'шиш 'тонен'ко моло'дойі ци'бул'ки // 'сир о'вечий*]

у'же 'добре 'усох / 'мош_го 'терти та чи'нити 'урду // 'наш'і уча'р'і 'знайут напару'вати 'добру жен'тиц'у //].

ЛС підгрупа назви «напоїв та інших рідин»

Напої та рідини є важливою частиною кулінарної культури людини та культури харчування у цілому. Їх різноманітність доволі широка, адже продиктована призначенням, метою вживання. У говірці Великого Бичкова натрапляємо на специфічні назви на позначення різних напоїв та рідин, що активно використовуються мовцями. Лексема [йафи'ни] – назва чорниць, [йафи'н'іўка] – «це наливка з чорниць, горілка, в основі якої чорниці»; [слиўл'анка] – «горілка домашнього виробництва, настояна на сливах»; [смо'гонка] – «горілка, виготовлена в домашніх умовах, що виробляється з закваски»; [го'р'іўка] – «міцний алкогольний напій із спирту 40%»; [брашка] – «закваска на вино чи горілку»; [ч'ім'ір'тес] – «напій алкогольного вмісту з підозрілим складом та низької якості»; [вар] – «солодкий рідкий напій з сушених фруктів, ягід, зварених у воді»; [ви'но з 'грезна] – «виноградне вино». Лексема «грезен» зафіксована в ЕСУМ та має значення «виноградне гроно» [ЕСУМ, I, 590], а «[грезно] - гроно» [ЕСУМ, I, 590]. [ро'сул] – «квас з огірків та інших консервованих овочів»; [о'л'іі] – «жир, виготовлений з соняшникового насіння»; [мас'т'] – «свинний жир».

Наприклад: *[ко'ли при'ход'ат 'гост'і / та 'мусимо 'класти на 'stuhl бутилку 'доброї йафи'н'іўки вад' 'сливл'анки // 'д'ідо ни'бужчик 'сам 'гнаў само'гонку / 'хот' 'баба с'а 'сердила на 'него / а'ле л'убили 'дис' у'м'іс'т'і 'унити до і'ди по 'двац'іт' 'грам / та'ке 'лиш на 'палец // і'ди / 'жоно / в ко'мору та прини'си п'іўдец'у го'р'іўки / бо 'зараз 'кум 'приїде / бис'а 'мало по'гостили // ка'заў 'д'ідо / шо 'брашка у'же 'укисла // 'упиў уч'ера 'муї чо'лов'ік йа'когос' ч'ім'ір'теса / та 'нин'і му 'так не'добре / би не дус'таў отра'л'ен'іє // 'д'ідо за 'л'іто насу'шиў' поўно шуше'ниц' / а взим'і 'кождиї 'ранок 'варит 'вару // 'файно у'родило 'грезно 'сего 'году / не 'йак 'того / 'мош 'буде учи'нити 'доста ви'на // зак'лала_м 'сего 'году 'огурки за но'вим ре'цетом / та з 'них 'добриї ро'сул / шо не 'мош с'а на'пити // у'лиї у 'фандилу 'много о'л'ію / бо то 'г'іа / би р'іпа*

пек'лас'а / а не 'жарилас'а // нато'пили_смо з од'ної сви'ні 'двад'ц'ят' 'літру 'масти //.

ЛС підгрупа назв «дій, що пов'язані з приготуванням та вживанням їжі»

Привертають увагу лексеми говірки селища Великий Бичків, які використовуються для називання різноманітних процесів, що пов'язані з приготуванням страв та їхнім вживанням.

Лексема [*шат'кувати*] – «сікти капусту для засолювання»; [*кри'шити*] – «подрібнювати будь-які овочі»; [*с'ічи*] – «нарізати щось, переважно овочі»; [*рисилу'вати*] – «натирати овочі чи будь-які продукти на терці»; наведену лексему не фіксують відомі нам словники. [*дарабку'вати*] – «розділяти на шматочки хліб або інші продукти», наведена лексема є спільнокореневою до іменника *дараба*, значення якого з'ясовувалось вище. [*накри'шити*] – «розділити на дрібні крихти їжу сипучої консистенції або хліб та розсипати її».

Наприклад: [*ку'пили_смо 'сейі 'осени 'три 'м'іхи ка'пусти та 'г'іа йі у'же 'класти // голоў'не 'файно ка'пусту нашатку'вати / би 'була дру'бна // 'ади на'чистила йа 'скоро 'р'іпи / 'ззар на'кришу та 'мало у'чин'у з 'кропом та зе'леноў циў'бул'коў // 'нин'і 'memo 'істи бор'шча / у'же_м пок'лала 'р'іпи та ка'пусти_м на'с'ікла / ци'бул'і та 'морки / та бура'ка чер'леного // 'кремзлики у 'нас у'с'і 'л'убл'ат 'істи / 'лиш 'р'іпи рисилу'вати н'і'хто не 'хоче / 'лиш ме'н'і с'а при'ходить то чи'нити // 'дала_м ма'луї 'мало 'хл'іба / та гет_го подарабку'вала // 'баба 'наша 'хот' у'же ста'ра / 'руки йі не 'служат / но ко'ли 'іст / 'н'ігда не на'кришит н'і'де / бо 'каже / шо то йе ве'ликий 'гр'іх / і'ду роси'пати //*].

Сема «чистити молоду картоплю» репрезентована лексемою [*шкрип'тати*], а протилежною за значенням є [*чистити*], [*начистити*]; [*лушчити*] – «вибирати боби квасолі із стручка»; [*переб'ирати*] – «дія, яка пов'язана відділянням доброї крупи від неякісної».

Наприклад: [*пробувала_м 'нин'і 'дерти 'р'іпи / 'доста 'файна / 'зараз на'шкрепчу / у'чин'у з 'кропом // бе'ри / д'ітинко / помо'жи_ми 'р'іпи на'чисти*

на ка'пус'т'аники // 'дис'ат трил'і'трових 'банок фа'сол' на'лушчила м / 'доста іх йе 'сего 'году / не' йак 'того // с'і'дайу переби'рати 'рис на 'голубці' //].

У мовленні носіїв говірки також зафіксовано й інші лексеми, що пов'язані з приготуванням їжі: [жарити] – «готувати їжу на вогні на олії чи на жирі без використання води»; [коло'тити] – «змішувати воду, муку, яйця, сіль чи цукор, що є основою для млинців чи тіста»; [терти] – «розтирати варену картоплю до стану пюре»; [мн'ацкати] – «розчавлювати овочі або фрукти»; [гн'і'тити] – «підрум'янювати»; [пару'вати] – «підготовляти продукти для приготування їжі з них»; [чинити] – «готувати будь-яку їжу»; [крему'вати] – «перемашувати коржі або бісквіт кремом».

Наприклад: [на с'а'тій 'вечур у 'нас у'се с'а 'чинит 'риба 'жарена / йа йі 'все 'жару 'рано / бо 'дал'і йе 'вс'акої 'инчойі ро'боти // 'г'йа би заколо'ти на на'лисники 'вад' 'к'іста йа'когос' спи'чи коло'ченого // 'р'іпа у'же ва'рена / 'мош йі 'терти // ку'пила м 'нин'і на база'ри 'йагод та й 'ц'імборка ми 'мало 'дала / 'буду чинити 'леквар / а'ле не з ц'і'лих / а за'сиплу йіх 'цукром / пам'н'ацкайу та й тог'ди 'лиш ва'рити по'кладу // 'нин'і м спе'кла у 'плодир'і 'пару 'хл'ібу / та 'таки м розбурту'вала 'ватру / шо 'мало не зго'р'іли / 'достас'а загн'і'тили // 'хоче 'мама 'нин'і 'класти ад'ж'іку / та йа йуї у'с'о напаруїу // на ве'литд'ін' 'буду чинити 'пйат' 'фил'у 'к'іста та 'три са'лати // 'баба у'же кор'ж'і та п'іш'коўти спек'ла / а ме'н'і 'вже тог'ди 'треба іх у'же 'лиш крему'вати //].

Зафіксовано також лексеми, які використовуються на позначення дій, що позначають вживання їжі: лексему [чамкати] використовують на позначення процесу «їсти прицмокуючи»; [кул'і'гати] – «ковтати їжу через силу»; [литати] – «ковтати їжу та напої»; [прожи'рати] – «проштовхувати пережовану їжу в стравохід»; [сербати] – «їсти рідку їжу»; [руми'гати] – «голосно жувати їжу»; [кронцати, кронца 'зуби'] – «подрібнювати їжу зубами»; [вер'тати] – «мимовільно викидати зі шлунка через рот спожиті продукти харчування»; [по'луднувати] – «споживання їжі в обід».

Наприклад: [були смо о'ден 'рас на гостин'і / 'так о'ден чоло'в'ік за 'дуже 'чамкаў / та й не 'було му 'ган'ба / 'хот' му 'друг'і чинили зау'важен':а //

'так н'а 'дуже 'начало 'горло бо'л'іти 'ледве то'ту і'ду ку'л'ігайу // 'баба 'наша 'була та'ка сла'ба / шо 'ледве 'поливку 'лигала // ка'зала_м 'своїуї 'мам'і / 'хот' 'год'н'і_сте / 'хот' н'і / 'айбо 'мусите прожи'рати 'то / 'шо 'вам да'йут 'істи // 'приїде чоло'в'ік з ро'боти на о'б'ід та 'все пи'тайе / чи йе 'шос' 'сербати / бо 'хочес'а і р'ід'кого // не 'мош за сто'лом 'так руми'гати / 'гуй ко'рова // йак с'а про'р'іжут у ма'лен'кої д'і'тини 'хот 'два 'зубики / та 'вже 'годна 'п'іц'іко 'шос' 'кронцати // 'було / 'шо_м у'з'ала на 'смак коп'ченїї 'риби / та 'вс'о_ми с'а вер'нуло / шо_м 'іла за 'днину // у'же 'г'іа 'було по'луднувати / а 'д'іти з 'улиц'і шче не при'йшли //).

У мовленні носіїв говірки селища Великий Бичків також натрапляємо на лексеми, що використовуються на позначення ознакової характеристики їжі: [приго'р'ілий] – «присмажений забагато так, що дещо обвуглилося»; [пл'іс'н'авий] – «про страву, яка зіпсувалася, покрилася пліснявою»; [черст'вий] – «ознака несвіжого хліба»; [черст'ве] – «ознака копченого вареного м'яса свині без кісток, яке можна розібрати по волокнах»; [студений] – «холодний стосовно їжі та напоїв»; [л'утий] – «гострий про страви або овочі»; [квас'ний] – «ознака зіпсованої першої страви»; [спорчений] – «зіпсований стосовно будь-якої їжі чи продуктів»; [квас'ний] – «кислий стосовно напоїв»; [чер'лена] – «червоний стосовно меленого перцю»; [про'стила] – «охолола страва».

Наприклад: [пок'лала_м уви'чир'і р'іну 'жарити / а'ле в тон'ку 'фандилу / та та'ка приго'р'іла / шо поло'вину 'г'іа 'було 'викинути // та'к'і ти'пир' у 'боўтах без'личн'і продаў'шчиц'і / шо і 'хл'іб ти 'пл'іс'н'авий прода'дут / а ти 'приїдеш 'дома / рош'чиних бу'ханку з кул'ка / а 'там 'пл'іс'н'ат' // у'чера_м ку'пила 'два 'хл'іби / а на 'нин'і у'же черст'вий / 'г'іа і'ти за 'с'в'іжим // 'баба не'бушка 'л'убила черст'ве 'мн'асо / 'дис' 'зваримо 'ребра бу'жен'і 'вад' са'мого бу'женого 'мн'аса / а 'просит 'лиш би 'йуї 'дати 'п'іц'іко черст'вого / а'би о'на го 'годна 'рвати та 'так 'істи // чоло'в'ік 'муї не 'л'убит го'р'ач'і 'полиўки / а 'г'іа би 'мало прос'тила / та та'ку 'майже студену 'іст // 'баба 'наша 'клала в л'іт'ров'і бан'ки 'л'утий 'перец на 'зиму // та'кум 'л'уту 'сербанку вчи'нила / шо н'і'хто не 'муг 'істи / бо_м с'а не доди'иала / шо пан'риги 'л'утойї у'сипала_м / а

не со'лодкойі // ти'пир' 'дуже 'тепло / та за 'нуч горо'ховий 'суп квас'ний //по'клала м 'сега 'году но'вий са'лат у 'банки / але 'шос с'а 'гет 'спортиў / 'шос' му похи'б'іло // ви'но 'доста квас'не уйшло / 'г'іа 'було 'мало 'маї 'много 'цукру по'класти / шо 'їак' баба м ми пожа'л'іла / ста'ра йа'да // у'с'уди до'даймо чер'лену пап'ригу // і'ди бе'ри д'і'тин'і 'сербанку / бо у'же прос'тила //].

2.2. Тематична група назви посуду і кухонного начиння у великобичківській говірці

Посуд і начиння є обслуговувальним, периферійним додатком сфери харчування.

Більшість етнографів (Т. Гонтар, Г. Кожолянко, О. Пошивайло, О. Тищенко, Є. Шевченко) класифікує посуд та начиння українців за його сферою функціонування. Однією з найповніших класифікацій за аспектом призначення є класифікація начиння, яку репрезентує у власному дослідженні «Українська минавшина» О. Пономарів. Різноманітне начиння, що використовується українцями в господарстві, розподіляється на два основні типи: *хатнє і дорожнє*.

У цілому лексика, на позначення посуду та кухонного начиння, в українських говорах багата та різноманітна, відзначається широкою синонімією, адже часто поповнюється, зокрема трьома основними шляхами: в результаті творення нових слів, переосмислення слів і запозичення готових назв з інших мов.

Варто зауважити, що найбільш повно та глибоко діалектні назви посуду досліджено на матеріалі різних говірок південно-західного наріччя. Це праці таких вчених, як З. Ганудель, Е. Гоца, Л. Ур. Окремі наукові розвідки присвячені вивченню зазначеної групи лексики на матеріалах говірок різних діалектних континуумів, належать З. Бичку, Я. Вакалюк, Т. Ястремській.

Тематична група «кухонного начиння» представлена такими лексико-семантичними підгрупами.

ЛС підгрупа «начиння, з якого (та за допомогою котрого) вживають їжу»

Варто звернути увагу на лексеми, що використовуються на позначення начиння, в якому подають страви на стіл: [‘миска] – «глибокий посуд, який призначений для перших страв або салатів»; [‘мишчинка] – «глибокий посуд для перших страв, але невеликого розміру»; [та‘л’ірка] – «тарілка, в якій подають на стіл другу страву»; [‘танджор] – «тарілка, з якої їдять другу страву», ця лексема наведена в ЕСУМ як варіант слова *танір* «тарілка», [танжір, танджір]; тарілка, блюдо, таріль; – запозичення з угорської мови» [ЕСУМ, 5, 514]. [по‘суда] – «сукупність посуду, з якого їдять».

Наприклад: [бе‘ри з ‘креденца ‘миску та учини са‘лат та ‘даї ‘шче од‘ну / би _м на‘сипала ‘супу прос‘тити // ‘дис‘ пок‘лала _м ‘мишчинку ма‘лойі / о‘на ‘вже ‘встала та ‘хоче ‘істи // ‘будемо у‘же ‘зараз с‘і‘дати с‘а‘ту ви‘черу ‘істи та ‘мош у‘же та‘л’ірки рос‘класти // о‘ден ‘рас слу‘чаймо заче‘пила _м із сто‘ла та роз‘била _м ‘пйат‘ тан‘джору // с‘і‘дає ‘д’ідо ‘істи на по‘лудне та не ‘хоче ‘сам ‘миску ‘вз‘ат / а ‘просит ‘бабу / би _му по‘суду ‘дала та _й ‘істи на‘клала //].

Назви предмета, за допомогою якого насипають перші страви: [по‘лон:ик], також на позначення цього самого предмета використовують лексему [чер‘пак]. Номени на позначення столових приборів, якими вживають їжу: [‘лишка] – «предмет столового прибору, яким вибирають рідку або розсипчасту страву»; [‘вилка] – «столовий прибор для приймання їжі, який має форму ручки з кількома зубцями»; [‘нуш] – «столовий прибор, що призначений для індивідуального розрізання других страв».

Наприклад: [зачи‘раї доў са‘мого ‘дна черпа‘ком / би ‘було у ‘мис‘ці ‘мало й ‘гушч’і / а ‘дал’і ‘сип р’ід‘кого // би‘ри по‘лон:ик та накла‘даї ‘л‘уд‘ам ‘полиўки / бо у‘же ‘всі ‘ждут // по‘клала _с вил‘ки та лиж‘ки / чи ‘лиш тан‘джори / бо ‘гос‘т’і у‘же ‘майже ‘туї ‘сут // ‘подаїми ‘нуш / би _м со‘б’і одбиўну поўр’ізала //].

Посуд, з якого п’ють має такі номінації: [кан‘чуў] – «посудина досить великого розміру, з якої п’ють»; [бо‘кал] – «посуд, з якого п’ють вино чи

шампанське»; [no'zap] – «посудина циліндричної форми без ручки, з якої в основному п'ють горілку»; [ста'кан] – «посудина циліндричної форми без ручки, яку використовують для пиття будь-якої рідини»; ['горн'а] – «металева посудина, яка призначена для пиття будь-якої рідини»; [чер'пол'а] – «металева посудина середнього розміру з довгою ручкою, яка призначена для зачерання води чи іншої рідини».

Наприклад: [пoк'лала 'мама на 'стул 'поўний л'іт'ровивий кан'чуў з кам'потом з 'грезна // 'першим 'д'ілом на гoс'тин'і 'лийут у бо'кали ви'на до'машн'ого // да'вай / 'жоно / 'скоро пога'ри / бо при'йшли 'свати // та 'унйемо 'н'іц'іко го'р'іўки / йафи'н'іўки // за'чри _ми у ста'кан студи'ной во'ди / бо у'вон жа'ра // 'даї д'ітин'і 'горн'атко / наї с'а 'грайе / о'на го не ро'зубйе // ку'пила _м но'ву чир'пол'у / бо ста'ра с'а 'ушчирбила //].

ЛС підгрупа на означення «начиння для приготування їжі»

Лексема, яка використовується на позначення начиння, яке призначене для смаження їжі: ['фандила]; ['фандилка] – «неглибокий посуд круглої форми та невеликого розміру, призначений для смаження їжі». В ЕСУМ подана лексема *фандлик* із значенням «сковорідка»; походження неясне [ЕСУМ, VI, 71].

Найменування начиння для приготування їж в печі: ['протвин'] – «прямокутна з листового металу сковорода для випікання в печі пиріжків»; ['тепша] – «форма для випікання тіста у печі», наведена лексема зафіксована в ЕСУМ із значенням «сковорода; – запозичення з угорської мови; угр. *tepsi* «лист, жарівка» » [ЕСУМ, V, 548].

Наприклад: [на 'шпор'і 'добре 'жарити у 'фандил'і / йа'ка 'майе тоўсте 'дно / бо т'огди і'да не приго'рит 'скоро // у 'нашойі 'баби у'сі та'к'і 'красн'і 'фандили / ще _й йе у'с'акі по вели'чин'і // ку'пила _м ди'тин'і ма'лен'нку 'фандилку / би у 'нуї 'лиш 'йуї чи'нила 'істи // 'рас 'треба 'протвин' помас'тити 'маслом / а 'лиш 'да'лі 'класти 'булочки / би с'а 'некли // 'перед 'тим / йак 'класти 'к'істо / 'треба 'тепшу пер'гаментом засте'лити.].

У досліджуваній говірці натрапляємо на такі лексеми на позначення кухонного начиння, яке призначено для варіння їжі: [гор'нец], [гор'шок] – «металевий посуд циліндричної форми, у якому варять їжу»; [ти'ган'а] – «широкий невисокий посуд, призначений для варіння або тушкування їжі», цю лексичну одиницю не фіксують відомі нам словники. [ба'н'ак] – «глибокий посуд з кришкою, призначений для варіння їжі»; [ручка] – «частина посуду, за який його тримають»; [кришка] – «металевий предмет, яким накривають каструлі під час приготування їжі».

Наприклад: [бе'ри маї ве'ликиї гор'нец та у 'него кла'ди ва'рити 'лечо / бо 'доста го 'много / би с'а ум'іс'тило // 'коли 'варимо 'гречку 'вад' 'р'ішкашу / та бе'remo та'киї неве'ликиї гор'шок / би с'а 'зіла 'каша / а не по'м'іткувала // у'же йе моло'диї ме'лаї / у'чера _м_ го зва'рила 'поўну ти'ган'у // 'начинку на 'гурку 'чинимо 'дис' з 'дис'ат' 'к'іл 'р'ішкаш'і / за'то р'із'ник бе'ре сорокл'іт'ровий ба'н'ак / би 'було 'м'іста 'ум'ішати // у'пала _ми з 'рук слу'чаймо 'кришка та'ка 'фаїна та 'гет с'а 'улупала // удло'милас'а _ми на од'нуї та'куї спо'субнуї 'фандил'і 'ручки / але ка'зала _ми су'с'ідка / шо 'то ти'пир' мош ку'пити ок'ремо //].

Для обробки їжі під час приготування використовують лексеми: [тоў'качка] – «виріб з дерева, внизу округлої форми для товчення картоплі», [риси'лоўка] – «кухонний предмет, металева пластина з густо пробитими металевими отворами, об гострі краї яких тнуть що-небудь», цю лексему не подають відомі нам словники. [уби'вачка] – «кухонний предмет з дерев'яною ручко та металевою частиною у формі спіралі, який використовують для збивання яєць»; [дириў'л'анка] – «велика ложка, яка виготовлена з дерева та призначена для перемішування гарячих страв під час варіння»; [табелка] – «підставка різної форми та величини, виготовлена з дерева чи іншого металу та призначена для нарізання чи подрібнення їжі». В ЕСУМ в словниковій статті до іменника *табель* наведено також слово *табла*, що є спільнокореневим до «табелка», із значенням «дошка» [ЕСУМ, V, 499]. Словник також подає відомості про те, що це запозичення із латинської мови через голландську»

[ЕСУМ, V, 499]. Наявні такі номени на позначення начиння для механічної обробки їжі - [мн'асо'рупка], [мли'нец] – «металеве ручне знаряддя для помолу м'яса чи інших продуктів, яке прикріплюється до столу, а всередині має лезо із зубями і сито, через яке виходить помолоте»; [ц'і'дило] – «кухонний предмет, як правило, виготовлений з металу, який призначений для проціджування чогось».

Наприклад: [хот'іла _м 'р'іпу рос'терти дириў'л'аноў тоў'качкоў / а'ле 'мама 'дис' йі 'д'іла / не 'годна _м на'йти // не'чемо на ве'литд'ін 'вад' руз'дво п'іш'коўту та 'з'йіа уби'вачкоў 'доста 'доўго б'іл'ки уби'вати / би 'були п'і'ки // та'ку 'майу 'красну дири'л'анку / у'се ниў м'і'шайу 'вад' пуд'ливу го'р'ачу / 'вад' са'лати / ко'ли 'вл'іт'і закла'дайу // пода'риў _ми 'д'ідо на 'дин' на'роджен'а на'бор но'вих дириў'л'аних 'табилок / би _м у'же 'доста 'р'ізала та кри'шила // даў'но _м хот'іла мн'асо'рубку та 'сего _м 'л'іта со'б'і купила / 'файну / но'ву // ко'ли 'чин'у а'дж'іку 'вад' ік'ру на 'зиму / та 'беру 'бабин мли'нец / 'ун 'хот' ста'риі / а'ле у'добніі та спо'субніі // на ви'литд'ін' 'чинимо си'рок до'маши'н'йі / а йо'го 'з'йіа по'класти у р'ід'ке ц'і'дило / би 'ст'ік' /].

ЛС підгрупа «начиння для збирання і зберігання спецій, фруктів, овочів, коренеплодів»

Лексема на позначення начиння для зберігання овочів та коренеплодів: [ко'шарка] – «плетена з лози невелика посудина з ручкою вгорі для перенесення або зберігання чого-небудь»; [сул'н'айка] – «неглибока посудина, виготовлена з будь-якого матеріалу, що призначена для зберігання солі»; [бо'чайка] – «кухонне начиння циліндричної форми, виготовлене з глини або керамічне для зберігання круп, кави чи інших продуктів»; [цукорниц'а] – «неглибока посудина, виготовлена з будь-якого матеріалу посудина, що призначена для зберігання цукру»; [лавор] – «велика металева миска, призначена для миття або тимчасового зберігання фруктів та овочів», цю лексему не фіксують відомі нам словники.

Наприклад: [ко'ли _смо 'укопали 'р'іпу / та 'мош начи'нати зби'рати фо'со'лі су'х'і у ко'шарку / а 'дал'і перепорож'нити у 'м'іхи / та 'нести на 'пуд //

'майемо 'дома 'пару сул'н'айок / ѓе і дириў'л'ана / і скл'а'на / і ма'л'ована // ку'пила м 'каву та пере'сипала м у бо'чайочку 'б'ілу / би с'а не 'усипала // а'ди 'цукорниц'а по'рожна / бе'ри та на'сип з 'пачки'цукру // 'усипли / ди'тино / пара'д'ічки у 'лавор та по'миї 'іх / а 'дал'і перекла'ди у 'другиї / би стик'ли //.

ЛС підгрупа «пристрої та начиння для обробки зерна та борошна»

До цієї підгрупи відносимо лексеми: [*'жорна*] – «кухонне начиння, яке являє собою два камені, що крутяться, між якими засипають зерно для помолу»; [*та'чулка*] – «качалка, виготовлена з дерева, округлої форми, призначення для розкатування тіста»; [*'табла*] – «кухонна дошка, на якій замішують тісто та розкатують його»; [*тача'лати*] – «розкачувати тісто до потрібної товщини».

Наприклад: [*а'би с'а зер'но мо'лоло / та 'г'іа го за'сипати 'межи 'жорна // ко'ли пе'чемо листко'ве 'к'істо / та йо'го 'г'іа 'добре тача'лати / бе'ремо 'таблу / поси'найемо її му'коў та ѓ та'чулкоў роз'тачуємо //*].

ЛС підгрупа «начиння для молочних продуктів»

ЛС підгрупа начиння, яке використовується для обробки молочних продуктів, представлена такими лексемами: [*'шупл'а*] – «посудина, у яку доять корів чи кіз, видовженої форми, звужена доверху». Наведену лексему не фіксують відомі нам словники. [*ц'і'дило*] – «кухонне начиння металеве або пластмасове для проціджування молока у формі сита»; [*бербе'ниц'а*] – «кухонне начиння з дерева у формі діжки, призначене для зберігання молочних продуктів».

Наприклад: [*д'ідо 'наш 'маў чо'тири 'кози ѓ 'цапа / 'кождиї 'дин' 'послі об'іда ун хо'диў 'іх 'насти / а уви'чир'і 'приїде з 'наш'і / 'воз'ме 'шупл'у / і'де їїх до'їіти / а 'ми 'дал'і з 'горн'ами у 'шор 'станемо / би 'д'ідо 'даў моло'ка // а'ле моло'ко / 'перед 'тим / 'їак 'дати 'нам 'пити / 'д'ідо ц'і'диў / би 'було 'чисте 'д'іт'ом 'пити // у полони'н'і уча'р'і зби'райут моло'ко о'вече у бербе'ниц'і //*].

ЛС підгрупа «начиння для квашення та соління овочів»

Лексико-семантична підгрупа «начиння для квашення та соління овочів» репрезентована такими лексичними одиницями: [‘бочка] – «діжка, виготовлена з дерева та призначена для заквашування капусти»; [п’ілуґ] – «довга дерев’яна палиця, що має потовщення на одному з кінців, якою місять капусту, коли її квасять»; лексему не подано у відомих нам словниках. [шатку’ниц’а] – «пристрій дерев’яний з трьома чи чотирма лезами посередині та ящичком зверху, куди кладуть капусту для шаткування»; [‘доґи] – «дощечки різної форми, які кладуть у бочку зверху капусти під камінь»; ЕСУМ фіксує лексему «доґа» із значенням «клепка; – запозичення із східнороманських мов» [ЕСУМ, II, 101]. [‘кам’ін на ка’пусту] – «камінь, яким прикладають капусту у бочці».

Наприклад: [‘майемо ‘бочку у ‘пиўници / шо кла’демо в н’у ка’пусту / ста’ра ‘бочка / шче ‘п’рад’ідо ро’биў / але ‘шос’ ‘начала ти’чи / ‘мусимо ‘брати плас’масову ‘бочку ‘сеґо ‘году // а п’ілуґ / коли _ м с’а уд’дала / та ‘мама _ ми ‘свуй’дала / ‘би _ м ‘мала ‘свуй / а не хо’дити по су’с’ідох про’сити / бо бес п’ілуґа ‘чим ‘капусту ‘мемо ‘бити // бе’ри / чоло’в’іче / та наґост’ри ‘мало шатку’ниц’у / бо ‘заўтра ‘мемо ка’пусту ‘класти // ка’пуста у’же ‘доста ‘доўго сто’їт / ‘г’їа би йі ‘змити / ‘зн’ати ‘кам’ін та ‘доґи по’мити / ‘дуже ‘треба би упор’адку’вати ‘бочку //].

ЛС підгрупа «начиння для перенесення і зберігання води та напоїв»

Лексико-семантична підгрупа «начиння для перенесення і зберігання води та напоїв» поділяється на такі мікрогрупи:

1) назви посуду для зберігання напоїв: [‘фл’ашка], [бу’тилка] – «скляна посудина циліндричної форми, яка має вузьку довгасту горловину»; [‘бутил’] – «скляна циліндричної форми посудина із завуженим отвором зверху, в якій зберігають, як правило, вино»; [поўл’ітра] – «скляна пляшка об’ємом 500 мл»; [четвер’тушка] – «скляна пляшка, у якій міститься 250 грамів»; [‘бадоґа] – «посудина великого розміру для зберігання води».

2) назви посуду для перенесення води: [ко'ромисло] – «тип начиння для носіння води у вигляді округлої планки і двох відер по боках»; [кандлик] – «посудина циліндричної форми з широкою горловиною, кришкою та рухомою ручкою зверху, за допомогою якої переносять рідину, як правило молоко»; цю лексему не зафіксовано у відомих нам словниках. [зачи'рати] – «набирати воду у невелику посудину з відра чи криниці»; [по'ливачка] – «металева або пластмасова посудина з ручкою та трубкою на кінці з отворами, що призначена для поливання квітів чи городини».

Наприклад: [ти'пир 'така жа'ра / шо 'огурки 'г'ія 'каждий 'вечур по'ливачкоў поли'вати // уз'аў 'д'ідо 'фл'ашку та пу'шоў у 'п'іўницю ви'на на'брати // ѓе 'л'уди неку'турн'і / 'хот' де 'вержут по'рожну бу'тилку // 'дис'ат' 'бутл'у ви'на 'сего 'году по'клали _смо бро'дिति // ко'ли 'вл'іт'і і'демо ко'сити го'р'і в 'хашчу / та 'г'іа на о'б'ід не 'лиш 'істи 'нести / а ѓ поў'л'ітру // чи'нила _м 'дуже 'добру на'стойанку / та _ми с'а 'лишила од'на четвер'тушка 'та 'дам 'ти по'кушати // ко'ли ве'лика 'засуха / 'дуже 'ждемо до'жду та кла'демо 'пуд чо'торні ве'лик'і 'бадоги / би на'пр'атати дожджо'войі во'ди // 'муї 'д'ідо ко'ромислом уд сес'три у'со жита 'воду но'сиў //бе'ри / ди'тино / 'кандлик та б'іжи до на'нашки за моло'ком // зач'ри _ми 'п'іц'іко 'горн'ом во'ди студенойі //].

ЛС підгрупа «начиння для прання, прасування, миття й купання»

В активному вжитку носіїв говірки побутують такі лексеми на позначення «начиння для прання, прасування, миття й купання»: [маглуў'ниц'а] – «це знаряддя з дерева, у формі дошки із горизонтальними заглибинами та виступами, по яких терли білизну, щоб випрати», [п'ра:ник] – «дерев'яний гладкий валик для вибивання білизни під час прання»; [т'іглазуў], [у'т'уг] – «електричний прилад для прасування білизни»; походження слова *тіглазув* складно з'ясувати, оскільки його не фіксують відомі нам лексикографічні джерела. [тазик] – «начиння з пластмаси круглої або овальної форми, у якому перуть одяг»; [д'ійжа] – «глибоке металеве начиння, призначення для купання,

ванна». Натрапляємо також на лексеми, що використовуються на позначення дій: [с'т'і'рати] – «очищувати білизну від бруду ручним або механічним способом»; [т'ігла'зувати], [у'т'ужити] – «вирівнювати білизну за допомогою праски»

Наприклад: [баба не хо'т'іла с'т'і'рати в ма'шинці / а 'брала мал'уїниці'у та 'так с'т'і'рала / та шче 'мала 'пран:ик / 'ним 'тоже б'іл'йо виби'вала // ку'пила м со'б'і но'вий тіглазуї / бо ста'рийї у'т'уж зго'р'ії // / та ко'ли 'р'ан'д'а 'доста 'гр'азне // та 'г'іа го 'рас 'мало н'амочити у 'таз'ікови / а 'дал'і 'вже 'с'т'і'рати // ста'ру 'дійжу по'клали смо 'пуд чо'торн'у / би во'да дожд'о'ва с'т'і'кала / бо у'л'іт'і 'дуже 'слабо во'ди йе // 'брат ус'е н'а 'просит пот'ігла'зувати му со'рочку та шта'ни с'а'точні // та лиш б'еру та му у'т'ужу //].

ЛС підгрупа «начиння для годівлі худоби»

До цієї підгрупи відносимо такі лексеми: [ва'луї] – «посудина, виготовлена з дерева або металу, що має довгасту форму та яку використовують для годівлі, як правило, свиней»; ця лексема є фонетичним варіаном слова *валів*, що зафіксово в ЕСУМ із значенням «корито (для худоби); – запозичення з угорської мови» [ЕСУМ, I, 326]. [ко'рито] – «начиння, виготовлене з дерева довгастої форми та великого розміру, яке призначене для ошпарювання свині після забою»; [й'ас'л'і] – «дерев'яний жолоб, з якого їсть худоба».

Наприклад: [були у 'нас о'ден 'рас 'свин'і / шо так реї'ли / гиї би 'йїх 'р'ізали / 'доки йїм не 'усиплиш у ва'луї 'істи // ко'ли 'р'іжимо 'свин'і / та 'мусимо 'зичити ве'лике ко'рито уд су'с'іда // набе'ри 'с'іна та 'даї 'козам у 'й'ас'л'і //].

2. 3. Тематина група назв на означення меблів та хатніх речей

Меблі, речі хатнього вжитку з часом змінюються. Для їхнього найменування з'являються нові назви. Багато лексем стають непотрібними у

зв'язку з тим, що реалії та предмети, які ними позначалися, уже не використовуються у побуті.

Хведір Вовк акцентував на тому, що українські традиційні одяг та житло мають неабияке значення для дослідження нашої історії, культури та побуту, дослідник, зокрема, зауважував: «Житло...иноді звуть спільною одежею для цілої групи людей, же самим характером своїм розраховане на довге існування, а тому иноді переживає не одне, а цілий ряд людських поколінь. Зовсім щось інше, що до цього являє собою одежа, бо ж її роблять з матеріалу незрівнянно не такого міцного, і вона рідко снує кілька літ; і вона сама, і її форми та навіть матеріал змінюється відповідно дуже часто і зникають иноді без сліду» [10].

Назви меблів, якими послуговуються носії говірки селища Великий Бичків, характеризуються такою наддіалектною сіткою-моделлю: меблі для сидіння, меблі для одягу, меблі та речі для спання, меблі для посуду та продуктів, меблі для оздоблення приміщення, назви печей, їх частин і предметів, пов'язаних з процесом паління.

ЛС підгрупа «назви меблів для сидіння»

До цієї лексико-семантичної підгрупи відносимо: ['лавиц'а], ['лавиц'і] – вживається в говірці на позначення довгої широкої дошки на стояках зі спинкою та поручнями чи без них, призначеної для сидіння. Словник подає назву *лавиця* з позначкою діалектне у значенні «те саме, що й лава» [СУМ, IV, 428]. Проте у праці «Гуцульські говірки: Короткий словник» також зафіксовано назву *ла́виця, ла́виці* у зазначеннях: 1. те саме, що лавá; 2. Переносний ослін; 3. Дошка, покладена на призьбу [ГГКС, 108]. У досліджуваній говірці нами зафіксовано тільки перших два значення цього слова.

«Різновид широкого, переважно м'якого стільця з бильцями та зручною спинкою» в літературній мові номінується лексемою ['кр'ісло] [ВТССУМ, 466]. Таке найменування є загальноновживаним у говірці з давнього часу.

Крісло – це спільнослов'янське утворення, запозичене з польської мови [ЕСУМ, III, 98]. Цю назву у такому ж значенні подає «Словник української мови» Б. Грінченка [Грінч., II, с. 309].

Поряд зі словом [*'кр'ісло*], у великобичківській говірці вживається лексема [*фо'тел'*], як синонім «Словник української мови» фіксує наведену назву із позначкою “діалектне” та наводить його відповідник – “крісло” [СУМ, X, 631]. Лексема *фотель* є запозиченням із французької мови, яке вживається із тим самим значенням, що слово *крісло* [ЕСУМ, VI, 124]. Зауважимо, що у реєстрі ВТССУМ подано 4 значення слова *крісло* і зазначено, що *фотель* – *крісло – гойдалка* – крісло на вигнутих полозках, на яких воно гойдається... [ВТССУМ, 466].

Стілець без спинки з квадратним сидінням або круглим твердим сидінням на чотирьох ніжках у говірці селища іменується лексемами [*таб'уретка*]. В українській літературній мові перша назва також вживається у чоловічому роді, а у мовленні носів досліджуваної говірки назва *табуретка* жіночого роду і є утвореною від іменника *табурет* за допомогою суфікса –к–, як і в літературній мові [ВТССУМ, 1227].

Лексема [*'столець*] – «будь-який виріб для сидіння однієї людини». Часто на столец ставили що-небудь. Слід зауважити, що в сучасній українській мові маємо лексему *стілець*, що має значення: «вид меблів у вигляді короткої лави, переважно зі спинкою, для сидіння однієї людини» [СУМ, IX, 713]. У давньоукраїнському періоді лексема «*стольць*» зафіксована у значенні «стдалище, стуль» [Срезн., III, 1, с. 519-520].

Поряд із словом *столéц* у великобичківській говірці побутує демінутив [*'стул'чик*], що є фонетичним варіантом літературного слова *стільчик*, який насамперед служить на означення стільця менших розмірів і призначений для сидіння однієї людини.

У літературній мові також наявне здрібніло-пестливе утворення. Маємо лексему *стільчик* у значенні: «зменшено-пестливе до стілець» [СУМ, IX, 715].

Специфічною є лексема [*штокерлик*] яку не фіксує жоден з використовуваних нами словників. Наведене слово носії великобичківської говірки використовують на позначення табуретки менших розмірів. За даними ЕСУМ, можемо припустити, що назва походить від словацького *štok* «скриня з перегородкою; рід стола; поверх» [ЕСУМ, VI, 478], яка в умовах карпатських говорів набула ще додаткових морфем.

Наприклад: [*даў'но свад"би чи'нили 'дома / та не 'було 'т'іл'ко 'стул'ц'у / а 'клали 'лавиц'і // у 'нас у 'прийомнуї 'стойат 'два велик'і мн'а'к'і фотел'і // 'баба у'се л'убила 'с'істи в 'кр'ісло / при'пертис'а та д'р'і'мати на о'б'ід // у 'кухни 'майут 'бути 'лиш та'буретки наў'круг сто'ла / так у'добно // поло'миўс'а о'ден сто'лець уд ком'плекта // пода'рила на'нашка ма'лому на 'дин' на'роджен'а 'стул'чик // і'ду 'р'іну пере'бирати та 'беру із 'собоў 'штокерлик*].

ЛС підгрупа «назви меблів для одягу, посуду та інших речей»

У селищі Великий Бичків зафіксовано такі назви меблів для одягу: «рід великих меблів, що мають форму високого ящика з дверцятами і служать для зберігання одягу, білизни, книжок, посуду тощо» номінується літературною лексемою *шафа*, яке в СУМ має кілька значень, наведене вище тлумачення це його перша назва. Абсолютним синонімом до лексеми *шафа* є назва *шіфон*, що активно вживається носіями великобичківської говірки. У такому значенні лексема *шіфон* не фіксуються у жодному із відомих нам словників. Проте привертає увагу слово *шифоньєр*, що використовується на позначення «шафи для зберігання білизни, одягу» [СУМ, XI, 465]. ЕСУМ також фіксує наведену лексему із значенням “шафа для білизни та дрібних речей” із вказівкою, що слово *шифоньєр* походить із французької мови [ЕСУМ, VI, 421]. Зважаючи на це, можна припустити, що назва *шіфон*, яка активно вживається носіями великобичківської говірки, – це трансформована лексема *шифоньєр*, на це вказує, зокрема, ідентичне значення двох назв.

Частиною стола є літературна назва *шухляда* «чотирикутна (переважно висувна) коробка для зберігання дрібних речей в столі, шафі і т.д.» [ВТССУМ, 913].

У великобичківській говірці ця назва використовується у фонетичному варіанті [*шух'л'ада*]. Також відоме слово [*ф'і'йоўка*], яке має синонімічне значення до лексеми *шухляда*. Наведену діалектну лексему не фіксує жоден словник, яким послуговуємося, з'ясувати походження наведеної назви доволі складно. Проте у такому контекст привертає увагу слово *фійтув*, тобто «опалювач, топильник, кочегар», яке є запозиченням з угорської мови [ЕСУМ, VI, 96]. Назву *фійовка* у великобичківській говірці використовують ще й на позначення місця в печі, у яке спадає попіл, а також безпосередньо на дверцята, якими зачиняється та частина печі. Можливо, схожий корінь свідчить про зв'язок слова *фійтув* та лексеми *фійовка* у значенні другому (місце у печі), використання також назви *фійовка* на позначення шухляди може вказувати на перенесення значення на основі аналогії.

З одягом пов'язана лексема [*в'і'шака*]. У літературній мові вона зафіксована у трьох значеннях: «1. Поличка або стояк із кілочками або гачками, а також окремий гачок для вішання одягу, капелюшків тощо. 2. Плічка для вішання одягу. 3. Петля, пришита до верхнього одягу, за яку його вішають» [ВТССУМ, 149].

У говірці селища Великий Бичків лексема *вішалка* побутує у другому значенні. А перше значення притаманне назві [*в'і'шак*], яка теж поширеною у говірці.

Назви *вішак* та *вішалка* походять від дієслова *вішати*, що є загальнослов'янською лексемою, яка має корені в праслов'янській мові [ЕСУМ, I, 407].

Горизонтально укріплена перекладена під стелею, розміщена над піччю чи ліжком, яка використовувалася в інтер'єрі житла у XIX і на початку XX століття іменувалася лексемою [*'жертка*], яка є застарілою і, практично, сьогодні побутує у мовленні старшого покоління.

Назва *жертка* – це загальнослов'янське утворення за даними етимологічного словника [ЕСУМ, II, 146].

Для зберігання одягу та інших речей у говірці використовується слово [скр'ин'а]. Такий вид меблів мав форму довгого дерев'яного вмістилища, в якому зберігали одяг, коштовні предмети.

У літературній мові ця назва вживається в значенні: «великий ящик з кришкою і замком для зберігання одягу, коштовних предметів» [СУМ, IX, 318].

Назва відома всім слов'янським мовам, напевно, через польське посередництво запозичена з німецької мови [ЕСУМ, III, 164].

У говірці також побутує лексема [антра'сол'і], що є фонетичним варіантом назви *антресолі*. У літературній мові остання назва вживається у трьох значеннях: «1. Верхній низький півповерх будинку. 2. Рід балкона у високому приміщенні. 3. Дощатий настил під стелею для зберігання речей із позначкою «розмовне»» [СУМ, I, 52]. Лексема *антресолі* не вживається у жодному з наведених значень, однак її тлумачення близьке до третього, оскільки наведена назва вживається у значенні «верхня частина суцільної шафи, що являє собою окремі відділи у формі тумбочок для зберігання одягу та столової білизни». Як бачимо, семантика назви у говірці є ширшою, ніж у літературному мовленні.

Наприклад: [г'ійа би 'нам ку'пити ма'лому у 'комнату но'вій 'шкаф // 'кол'ца та 'цепочки сто'їат у шуф'лад'і в 'тумбоц':і 'коло 'мойі 'постели // 'куртки 'зимн'і 'вис'ат на в'іша'кови в коридор'і // 'р'ан'д'а йа по'гладила та за'в'ісила м на 'вішалки у 'шкаф // вер'жи ра'мат го'р'і на 'жертку // г'ійа би учи'нити по'р'адок на ант'расол'ах / бо 'там та'кого' вс'акого назби'ралос'а //].

Синонімічний ряд утворюють назви [креденец] та [сер'вант]. Ці слова вживаються на позначення меблів для посуду та столової білизни. Їх часто можна почути у мовленні представників різного покоління мовців.

У такому ж значенні назву сервант зафіксовано у «Словнику української мови» [СУМ, IX, 128].

Назва *крѣденец* відзначена у ВТССУМ із позначкою *діалектне* у значенні “буфет , шафа з посудом” (ВТССУМ, 462). Носії великобичківської говірки використовують його фонетичний варіант – *крѣдинец*.

Наприклад: [доў руз''два 'з'іѡа би 'ми учи'нити по'р'адок у 'крѣденци в 'кухни 'літн'уї / у'с'о не'ремѡти та попуцу'вати // ку'пила м но'виї сер'в'із та по'кладу _го у сер'вант у при'їомну //].

ЛС підгрупа «назви меблів та речей для снання»

Привертають увагу лексеми: [река'ме], яке не зафіксовано у словниках, якими послуговуємося, тому з'ясувати його етимологію доволі складно. Зазначена назва використовується на позначення м'якого виробу з дерева чи іншого матеріалу для снання двох осіб або дивану, який перебуває у розкладеному вигляді та призначений не для сидіння, а саме для снання; [по'країниц'а] – «верхня поперечна частина ліжка».

Назва ['нос'т'іл'] є абсолютним синонімом назви ліжка. Зазначені назви фіксуються у «Словнику української мови» у значеннях, характерних для аналізованої говірки. «Призначена для лежання мебля у вигляді рами на ніжках з двома спинками, на яку кладуть матрац і постіль» іменується лексемою *ліжка* [СУМ, IV, 509]. Одне із значень слова *постіль* таке: «ліжка або якесь інше місце, приготовлене для снання» [ВТССУМ, 899]. Літературний відповідник *ліжка* до слова *постіль* подає також «Гуцульські говірки: Короткий словник» [ГГКС, с. 155].

На позначення ліжка менших розмірів, призначеного для снання дитини, використовується демінутив ['нос'т'іл'і ка]. СУМ фіксує наведену лексему із значенням «зменшено-пестливе до *постіль*» [СУМ, VII, 376].

Слово *ліжка* походить від дієслова *лежати*, яке відоме ще в праслов'янській мові і характерного для всіх слов'янських мов [ЕСУМ, II, 246].

Лексема [роскла'душка] активно вживається носіями говірки у значенні, яке характерне для літературної мови: «легке розкладне ліжка, з позначкою «розмовне»», що фонетичним варіантом слова *розкладáчка* (ВТССУМ, 1054).

Наприклад: [л'убл'у / би_ 'ми 'було 'широко / та 'їду 'спати на река'ме // учи'ниў 'нам 'маїстер но'ву 'пос'т'іл у 'спал'ну // по'кладемо так 'пос'т'іл / би 'була по'країниц'оў го'рі' с'т'іноў // їа 'своїу ма'лу 'зразу 'клала у 'пос'т'іл'ку 'своїу // 'д'ідо у 'л'іт'н'уї 'кухни 'спит на 'д'іван'і // 'добре 'шо' шче 'маїємо розкла'душку / у'л'іт'і 'мош у'вон 'спати //].

Із мікропарадигмою лексем, співвідносних з меблями для лежання, пов'язані апелятиви: [по'душка], [нарна] – «набитий пухом, пір'ям мішок, який використовується як підставка під голову» [ВТССУМ, с. 503]; [наволочка] – «чохол з тканини, який надівають на подушку» [ВТССУМ, с. 346]; [поплон] – «тепла ковдра для вкривання», ця лексема не зафіксована у відомих нам словниках. [подо'д'їял'ник] – «чохол з тканини, який надівають на перину»; [дуна] – «тепла ковдра для вкривання, виготовлена з пір'я»; [ве'рета] – «домоткане грубе полотнище з різнокольорових слуг для накриття ліжка»; [по'кровец] – «покривало на ліжко з якої-небудь тканини»; [прос'т'ін] – «довге і широке полотнище, найчастіше з білої тканини, яке стелився на постіль, підкладається під ковдру» [ВТССУМ, 814].

Наприклад: [покла'ди со'б'і 'пуд 'голова 'парну / би 'ти 'було 'маї 'високо // ти'пир' 'наволочок на по'душки їе 'поўно ку'пити 'вс'аких / а колис' 'г'їа 'було са'мим 'шити // пода'рили _ми на 'свад'бу 'два 'крас'н'і попло'ни // 'прийдут до 'нас 'гос'т'і та 'будут ночу'вати та 'треба на попло'ни у при'їомнуї на'д'іти но'в'і подо'д'їял'ники // наш 'д'ідо узи'м'і 'спит 'пуд 'дуноў // 'дис' і ти'пир' по'стил'і засти'л'айут ве'ретами / але 'маї'часто поўкроўцами // засти'лила _м 'нин'і 'чисту 'прос'т'ін //].

ЛС підгрупа «назви речей для оздоблення приміщення»

В активному вжитку носіїв говірки селища Великий Бичків наявні такі лексичні одиниці, що вживаються на позначення речей для оздоблення приміщення: [ф'ір'ганги], [коў'йор], [драп'ерійі].

У літературній мові на позначення «шматка тканини або тюлю, яким запинають вікно, двері тощо» використовують слово *фіранка* [СУМ, X, 601]. З

ідентичним значенням носії великобичківської говірки вживають лексему *фір'ганги*, яка є фонетичним варіантом наведеної літературної назви. В «Етимологічному словнику української мови» також зафіксована лексема *фір'анка* у значенні «занавіска на вікні» та зазначається, що це слово є запозиченням з німецької мови [ЕСУМ, VI, 102-103]. Проте гуцульський словник не фіксує аналізованої лексеми.

«Тканий, найчастіше ворсистий, з візерунками виріб для вкривання підлоги, оздоблювання стін тощо» в літературній мові називається *килим* [ВТССУМ, 426]. У такому ж значенні в досліджуваній говірці вживається назва *ковйор*. «Етимологічний словник української мови» фіксує слово *ковер* із позначкою «застаріле» у значенні «килим, ковдра» [ЕСУМ, II, 482]. Відомо, що «переконливої етимології цього мандрівного терміна немає; за фонетичними ознаками найімовірнішим є походження з давніх тюркських мов, але конкретні джерела запозичення не зовсім ясні» [ЕСУМ, II, 483]. У праці «Гуцульські говірки. Короткий словник» зафіксовано однокореневу здрібнілу назву *ков'ерец* із семантикою «вовняне покривало» [ГГКС, 98].

Назва *дран'єрії* подана у «Словнику української мови» із позначкою «діалектне», що використовується у 1, 2 значеннях іменника *дран'іровка* [СУМ, II, 407]. Таку назву використовують або на позначення «1. Завіса на вікні або на дверях з тканини, зібраної м'якими складками, або 2. дрібні незапрасовані складки на одязі для оздоблення його». Носії говірки використовують слово *дран'єрії* у першому значенні, проте лише для позначення завіски над дверми, тобто, семантика назви зазнала повного звуження.

Наприклад: [на 'в'ікнах 'файно узи'райут р'а'с'н'і ф'ір'ганги // у 'нашойі 'баби у 'каждуй 'комнат'і на 'ст'ін'і коў'йор 'висит / ми 'йуї ка'зали / шо 'то т'ипир' ни'модно / коў'йор ти'пир' лиш на по'муст 'стил'ат //].

ЛС підгрупа «назви печей, їх частин і предметів, пов'язаних з процесом паління»

Лексеми на позначення печі та її частин: [*'шпор*] – «комплекс печі або варильна поверхня печі», у відомих нам словниках не натрапляємо на цю лексему; [*'плодер*] – «частина печі, призначена для випікання хліба або тіста»; [*'плот'н'а*] – «металева варильна поверхня печі»; останніх двох лексем етимологію з'ясувати не вдалося; [*ка'р'іка*] – «отвори круглої форми на варильній поверхні печі, які закриваються спеціальними кришками»; таку лексему зафіксовано в ЕСУМ, але з іншим значенням: «блочки у ткацькому верстаті» [ЕСУМ, II, 392]. [*спу'зар'ка*], [*ф'і'йоўка*] – «нижня частина печі, куди падає попіл»; лексему *спузарька* не зафіксує жоден із відомих нам словників, проте, очевидно, вона пов'язана з лексемою *спуза* – «гарячий попіл з жаром, жар; попіл; спуза – запозичення із східнороманських мов» [ЕСУМ, V, 385-386]; [*'шубер*] – «засувавка для перекриття димоходу, переважно металева»; етимологію цього слова з'ясувати не вдалося, оскільки його не фіксують словники, якими послуговуємося. [*'комин*] – «горішня частина димоходу над дахом будівлі»; [*'ш'іргок*] – «загнутий металевий стержень для перевертання жару у печі»; ця лексема не подана у відомих нам лексикографічних джерелах. [*'рошти*] – «решітка, через яку в печі падає попіл».

У мовленні носіїв аналізованої говірки також наявні лексеми, що стосуються зазначеної лексико-семантичної підгрупи: [*нац'окати*] – «насікти сокирою дров»; [*гаї'цувати*] – «підтримувати сильний вогонь»; [*'сажа*] – «чорна порошкова маса, що утворюється внаслідок неповного згоряння палива й осідає у печах, димоходах»; [*'спуза*] – «сіра порошкова маса, яка залишається від згоряння деревини»

Наприклад: [*не 'було в 'нас 'с'в'ітла / та 'добре / шо йе 'шпор / 'мош 'хот' 'істи учи'нити // 'баба ка'зала / шо в 'молодости не 'мала ду'хоўки / а 'вс'і к'іста та 'хл'іб пе'кла у 'плодирі // 'т'р'ісла _ми на 'шпор'і 'плотн'а / ти'пир 'г'і'яа но'ву ку'пити // уд'криї ка'р'іку та кла'ди гор'нец / таї _скоро во'да заки'пит // уд'криї ф'і'йоўку / би с'а 'ватра розго'р'іла // узи'м'і 'нануч закри'вайемо 'шубир / би маї _'доўго 'тепло 'було // рас у 'гуд 'г'і'яа 'комин 'чистити // 'даї _ми 'ш'іргок / бо 'г'і'яа _ми 'гран' згриб'сти // 'дрива па'лилис'а йа'лов'і / та йе 'саж'і 'много шо*

на'липло // 'рошти 'доста ши'рок'і / та на'де 'гран' у спуз'ар'ку // на'ц'окаї ми 'мало тр'і'сок на 'роспалок // ку'пали смо ди'тину та 'дуже смо в 'хат'і нагайцу'вали // 'спузу 'дуже 'добре 'сипати на 'ниву //].

Висновки до розділу 2

Серед проаналізованих великобичківських лексем, що використовуються на позначення їжі – частину становлять номени, що з тим же значенням уживаються і в інших українських діалектах, багато з них є загальнонародними і нормативними в українській літературній мові (декотрі з фонетичними відмінностями) як [*'стул*], [*сми'тана*], [*'к'істо*].

Багато лексичних одиниць відомі в усіх чи в більшості слов'янських мов, належачи до назв праслов'янського походження чи спільнослов'янських, наприклад: [*'масло*, *'сир*, *моло'ко*, *му'ка*, *'шкварки*], однак є й такі, що вживаються лише на досліджуваній території [*'мид'аник*, *баба'л'ки*, *'милаїник*, *'шоїт*, *го'р'ішаник*, *жен'тиц'а*, *'фр'іга*, *'кил'ух*], а також побутують запозичені з інших мов номени.

У лексиці тематичної групи назви посуду і кухонного начиння серед описаних лексем натрапляємо на одиниці, які є запозиченим з інших мов, як правило, сусідніх держав, а також характеризуються давністю послуговування в побутовому мовленні носіїв говірки, хоча деякі уже виходять з активного вжитку та замінюються літературними відповідниками, де це можливо. Також зафіксовано, що одне й те ж значення може передаватися кількома лексемами: [*т'іглазуў*], [*у'т'уг*]; [*'фл'ашка*], [*бу'тилка*]. Крім того, лексичний склад аналізованої говірки відзначається наявністю унікальних лексем, які не функціонують у жодному іншому говорі.

Найменування основних типів меблів та речей хатнього вжитку у говірці селища Великий Бичків є давніми спільнослов'янськими назвами. У пізній період поширюються назви меблів, спільні з іншими європейськими мовами у зв'язку з загальними розвитковим культури. Тематична група «меблі та хатні

речі» утворює чітку сітку-модель: «назви меблів для сидіння», «назви меблів та речей для сання», а в межах цієї групи виділяємо «назви меблів для посуду та продуктів», «назви речей для оздоблення приміщення», крім зазначених описується ще група «піч».

РОЗДІЛ 3

ДИНАМІЧНІ ПРОЦЕСИ В СИСТЕМІ ПОБУТОВОЇ ЛЕКСИКИ ГОВІРКИ СЕЛИЩА ВЕЛИКИЙ БИЧКІВ

Як зазначає, професор С . П. Бевзенко «Лексика сучасних українських діалектів є наслідком тривалого історично розвитку мови; вона склалася протягом ряду епох і відбиває в собі різні етапи складного історично шляху нашого народу. Саме в лексиці як у найчутливішій до змін ділянці мови в першу чергу відбиваються зміни, що відбуваються в суспільстві, в багатогранному повсякденному житті людей. Зміни суспільно-економічних умов життя суспільства, розвиток виробництва, культури, науки тощо – все зумовлює, з одного боку, появу нових слів і висловів, а з другого – відмирання застарілих» [3, с. 188]. Тому динамічні процеси в лексичній системі є закономірним та частим явищем, оскільки саме в лексиці найчастіше виникають нові одиниці, зникають вже існуючі, звужують чи розширюють своє лексичне значення, трансформуються. Діалектну лексичну систему, як і літературну, можна вважати найдинамічнішою, бо говіркова лексика – це особлива система одиниць, які характеризують одночасно динамічними та статичними взаємозв'язками. Особливістю лексика українських діалектів є її активність та динаміка, в її основі мовленнєві процеси, які дуже часто зазнають змін, доповнень та трансформацій. Діалектна лексична система – це «живий організм», що має тісний зв'язок з розвитком суспільства, культурними процесами, зрештою, саме лексична система говірок є свідченням історії мови, її розвитку та генези.

Процеси змін в діалектній лексиці привертають увагу науковців дедалі частіше як сфера різноаспектних досліджень: розвиток говірок, їхнє походження та становлення, конкретні приклади зміни, причини таких процесів, їхні вектори, впливи історичних процесів, суспільних обставин на діалектний матеріал, взаємодії між лексичними діалектизмами та лексичними системами інших мов, їхні наслідки та результати.

П. Ю. Гриценко зауважує, що «...народне мовлення зазнає відчутного впливу різноманітних чинників, серед яких визначальними є: докорінна трансформація структури соціуму носіїв говірок, відповідно – простору функціонування діалектної форми буття мови; соціокультурні перетворення позамовного середовища; співіснування і взаємодія з іншими формами комунікації» [22, с. 7]. Динамічні процеси в говірковому просторі надзвичайно складний та багатоаспектний процес, що потребує комплексного мовознавчого аналізу. Адже «динаміка говірок... оприявнюється на рівні форм і функцій елементів структури, ареалів поширення окремих одиниць і явищ, а також зовнішніх меж говорів, нарід як одиниць членування континууму; актуальна проблема – зміна співвідношення говірка / діалект – літературна мова на різних часових зрізах, зокрема зміна інтенсивності та наслідків взаємодії цих визначальних форм буття мови» [22, с. 7]. Наукове зосередження на змінах у діалектній системі акцентує на безпосередніх динамічних процесах, заперечує їхню статичність, відсутність трансформацій, усталеність діалектних одиниць. Час постає одним з визначальних чинників таких зрушень, він «визначає» період існування лексичної одиниці та зміни, що з нею пов'язані.

У сучасній діалектології науковці часто звертають до вивчення різних динамічних процесів, якими характеризуються українські говори та говірки окремих населених пунктів. До прикладу, у фокусі наукового зацікавлення К. Д. Глуховцевої [15] був аналіз динамічних процесів у східнословобожанських говірках, науковиця детально проаналізувала зазначені процеси у багатьох аспектах та на різних мовних рівнях. До вивчення динамічних процесів у лексичній системі, особливостей фонології та фонетики

середньонадніпранський говору звернулася Г. І. Мартинова [36], дослідження говірок Прикарпаття з боку динамічних процесів на фонетичному рівні здійснив М. П. Лесюк [35], а ґрунтовний аналіз на лексичному рівні говірок згаданого регіону у контексті динаміки виконав М. В. Бігусяк [4]. Динаміку в системі консонантизму південно-західного наріччя досліджувала О. Костів [34]. Визначальні особливості трансформації надсянських говірок вивчала Л. М. Хомчак [48], динамічні процеси окремих груп лексики з'ясовували Г. В. Шкурко [50] та Т. О. Ястремська [53].

Варто акцентувати, що різноаспектне дослідження динамічних зрушень у системах говірок має неабияке значення для мовознавчої науки, адже найперше, як зауважує Гриценко П. Ю «системний аналіз статичної і динамічної структури говірок / діалектів (занепад одних і поява інших, інноваційних елементів, зміна їхніх функцій), використання чітко окреслених просторових характеристик мовних знаків є передумовою підготування історії мови без схематизму й тих надмірних узагальнень, за якими зневиразнюється, губиться чітка картина розвитку мови» [22].

Заслугове на увагу лексична система говірки селища Великий Бичків, адже мовні одиниці мають відмінні риси стосовно значення, форми, вимови від лексем сучасної української літературної мови.

Джерельною базою слугує укладений нами словник говірки селища Великий Бичків (близько 980 одиниць), а також діалектні записи мовлення носіїв говірки, які доречно проаналізувати з позицій динаміки, статичності, трансформацій, інновацій, оскільки, як було зазначено вище, лексична система – це система мови, яка найчастіше та найшвидше оновлюється, зазнає змін, доповнюється, є рухомою.

Здійснивши ґрунтовний аналіз лексики селища Великий Бичків, дослідивши мовлення різних вікових груп носіїв говірки, ми можемо зробити висновок, що у лексичній системі говірки відбулися зміни, що характеризуються зникнення певних лексем, звуження чи розширенням їхнього значення, заміною літературними відповідниками.

Найперше, варто звернути увагу на лексичні одиниці, які поодинокі використовує старше покоління (понад 70 років). Мовлення середнього та молодшого покоління характеризується майже цілковитою відсутністю таких лексем, що свідчить про поступове зникнення аналізованих слів, їхню заміну літературними відповідниками.

До таких лексем серед побутової лексики, що використовуються на позначення їжі та напоїв, належить слово *мириндя*, яке майже вийшло з активного вжитку носіїв говірки; лексема *сербанка* також уживається вкрай рідко, її замінено літературним відповідником – *суп*; лексична одиниця *збиванка* повністю вийшла із вжитку, оскільки таку страву вже не готують. Привертає увагу слово *пастаї*, його вживають рідко, у мовленні середнього та молодшого покоління цю лексему замінено сполукою *молоді фасолі*; лексема *ротокрумплі* вийшла із активного вжитку, лексичне значення цього слова відоме лише старшому поколінню, аналогічна ситуація з динамікою лексеми *фріга*, слово відоме лише носіям говірки, життя котрих певним чином пов'язане з розведення овець чи випасом, оскільки в їхньому оточенні ще готують таку страву.

Лексема *рішкаша* також рідко вживається, навіть старше покоління спорадично вживає наведене слово та його літературний відповідник – *рис*. Назва *марточка* також уже не вживається, хоча страву, на позначення якої його використовували, готують у Великому Бичкові, але називають *мачанка*, що свідчить про розширення значення безпосередньо лексичного діалектизму *мачанка*. Схожих динамічних змін зазнала лексема *затурка*, адже вона зникла, хоча страва ще існує – її почали називати *галушки*. Лексема *росульниця* вийшла з активного вжитку, оскільки таку страву уже не готують носії говірки. У мовленні лише старшого покоління зафіксовані слова *пудбивка* і *ранташ*, тобто лексеми поступово переходять до пасивного словника аналізованої говірки. Лексема *дараба*, яка вживалася в синонімічному ряді *кусок* – *кусень* – *дараба*, також не використовується мовцями, а інші два слова ще вживаються. Слова *мелайник* та *зільник* також зазнали динамічних змін, оскільки перейшли до

пасивної діалектної лексики, такий процес є наслідком того, що вкрай рідко люди навіть старшого покоління готують такі страви. Прикметно, що лексеми *чірїти та погач* тепер уже не вживаються і страви, на позначення яких використовувалися такі іменники, відомі лише поодиноким представникам старшого покоління. Лексема *імлене*, яка вживалася для характеристики молока, що прокисло, не використовується, у активному вжитку залишився його синонім - *квасне*. Зацікавлення викликають лексема *кляг* та похідне від нього *склягувати*, адже ці слова є рідко вживаними, їх можна назвати діалектними професіоналізмами, адже наведеними лексичними одиницями послуговуються лише вівчарі та люди певною мірою причетні до вівчарства, яке ще кілька десятиліть тому було надзвичайно поширеним видом сільського господарства в місцевості, говірку якої ми аналізуємо, тому й наведені лексеми були в активному вжитку. На прикладі динамічних процесів, що відбулися з названими лексичними одиницями, бачимо, як спосіб життя, його трансформації впливають на лексичну систему говірки.

Варто звернути увагу на динамічні процеси, що відбуваються в лексико-семантичній підгрупі назв «дій, що пов'язані з приготуванням та вживанням їжі». Помітних змін найперше зазнали лексеми, які використовуються на позначення дій, що позначають вживання їжі, до прикладу, зникли з активного словника такі лексеми: *кулїгати, прожирати, кронцати, полуднувати*.

Серед лексем, що належать до лексико-семантичної підгрупи «начиння, з якого (та за допомогою котрого) вживають їжу» не використовується лексема на позначення тарілки, з якої їдять другу страву, *танджор*, а також з активного вжитку зникла лексема *канчув*. Слово *титаня* вживається вкрай рідко, як свідчать діалектологічні записи, мовці частіше послуговуються лексемою *горнец*.

Лексема *шупля*, яка належить до лексико-семантичної підгрупа «начиння для молочних продуктів» також перейшла до пасивної лексики, її нечасто вживають люди старшого покоління, тому що предмет, на позначення якого використовувалося це слово, зараз не виготовляється. Немає серед

лексем, що активно вживаються, й слова *бербениця*, бо в побуті вже не використовують предмет, який позначався названою лексемою.

Варто акцентувати, що найбільш помітних динамічних змін зазнала лексико-семантична підгрупа «начиння для прання, прасування, миття й купання», адже сьогодні носії говірки не послуговуються такими лексемами, як *пранник*, *маглюниця*, оскільки зараз немає таких предметів, які називалися наведеними словами, також зникла лексема *тіглазув*, з синонімічного ряду залишилося в активному вжитку лише слово *утюг* та літературний відповідник – *праска*. Цікаво, що дієслово *тіглазувати*, що є похідним від наведеного іменника, використовується мовцями спорадично з синонімом *утюжити*.

Слід зауважити, що динамічні процеси відбулися в тематичній групі назв на означення меблів та хатніх речей, адже предмети меблів з часом змінюються та зникають, як наслідок – лексеми, що використовувались на позначення цих предметів, стають рідко вживаними або взагалі зникають.

До прикладу, *фотель* – лексема, що є синонімом слова *крісло*, тепер мовці вкрай рідко використовують лексему *фотель*, лише представники старшого покоління, натомість в активному вжитку закріпилося слово *крісло*; лексема *штокерлик* зникла з активного словника, як і слово *рекаме*. Стосовно слова *антресолі*, то ним мовці не послуговуються, адже більшість сучасних шаф не мають такого відділу. Лексему *дуна* також діалектоносії не використовують загалом, лише старше покоління, адже такий тип ковдри, якою вкриваються під час сну, припинив своє існування, її не виготовляють.

Так, лексем, які зникають або є рідко вживаними старшим поколінням, за нашими підрахунками є близько 60. Саме зникнення діалектних лексем є найпоширенішим явищем серед різновидів динамічних процесів у говірці селища Великий Бичків, інші зміни також відбуваються, але, як свідчить наше дослідження діалектних текстів, їх вкрай мало, це поодинокі випадки зміни значення лексем, розширення чи звуження.

До прикладу, серед лексичного складу говірки селища Великий Бичків наявні лексичні одиниці, які розширили або змінили свою семантику.

<i>Гриблянка</i> - суп із сушеними грибами	1. суп із сушеними грибами 2. підлива з грибами
<i>Верета</i> - домоткане грубе полотнище з різнокольорових слуг для накриття ліжка	1. домоткане грубе полотнище з різнокольорових слуг для накриття ліжка. 2. шматок тканини, яким покривають кого-, що-небудь [СУМ, VII, 44].
<i>Фасолянка</i> – суп з квасолею	суп з квасолею будь-якого різновиду
<i>Чіміртес</i> – напій алкогольного вмісту з підозрілим складом та низької якості	будь-який напій з підозрілим складом
<i>Кришити</i> – подрібнювати будь-які овочі	1. подрібнювати будь-які овочі 2. те саме, що <i>січи</i>
<i>Чамкати</i> – їсти прицмокуючи	1. їсти прицмокуючи 2. те саме, що <i>румгати</i>

Так, лексем, які змінили або розширили свою семантику, є близько 10.

Поодинокими випадками характеризуються процеси звуження лексичного значення, такий висновок можна зробити, зважаючи на записані діалектні тексти мовлення носіїв говірки різних вікових категорій. До прикладу, лексема *чир* уживалася у двох значення: на позначення рідкої молочної страви з кукурудзяною мукою та звареної крупи для худоби, на цей час лексема зберегла лише друге лексичне значення. Аналогічних змін зазнала семантика й слова *квасний*, яке вживалося на позначення і несвіжої першої страви, зіпсованої, і в значенні кислий, зараз фіксуємо лише друге значення наведеної лексеми. Також з двох значень слова *фійовка* на сьогодні лексема використовується лише на позначення місця у печі, куди падає попіл.

Так, аналіз лексичного діалектного матеріалу свідчить про те, що лексем, які звузили своє значення, є близько 5.

Варто зазначити, що серед проаналізованої лексики говірки селища Великий Бичків є значна кількість запозичень з інших мов.

З італійської мови:

фріга [ЕСУМ, VI, 132-133].

З німецької мови:

леквар, [ЕСУМ, III, 215-216],

фірганги [ЕСУМ, VI 96].

Зі словацької мови:

руслики, [ЕСУМ, V, 147].

З румунської мови:

румигати, [ЕСУМ, V, 140];

пастая, [ЕСУМ, IV, 307];

токана, [ЕСУМ, V, 591];

кляг, [ЕСУМ, I, 531].

З угорської мови:

валув [ЕСУМ, I, 326];

гурка [ЕСУМ, I, 623];

дараба, [ЕСУМ, II, 12];

фанки, [ЕСУМ, VI, 72];

тепша [ЕСУМ, V, 548];

танджор [ЕСУМ, V, 514].

З східнороманських мов:

урда [ЕСУМ, I, 440];

дзяма [ЕСУМ, II, 62];

бринзя [ЕСУМ, I, 258];

дзер [ЕСУМ, II, 57-58];

дога [ЕСУМ, II, 101];

спуза [ЕСУМ, V, 96].

З польської мови:

чир [ЕСУМ, VI, 323].

З латинської мови:

табелка [ЕСУМ, V, 499].

З французької мови:

фотель [ЕСУМ, VI, 124].

Висновки до розділу 3

Лексична система діалектів, як і літературної мови, є найбільш чутливою до різноманітних впливів, вона зазнає змін і трансформацій, які зумовлені різними чинниками.

Під час аналізу словника, складеного нами, говірки селища Великий Бичків та записаних нами текстів, які ілюструють живе мовлення носіїв говірки, ми з'ясували, що низка лексем перебуває на межі зникнення (близько 70 одиниць), частина зазнала зміни та розширення значення (близько 50 одиниць), також наявні слова, що звузили своє значення (орієнтовно 90 лексем).

Крім того, лексична система говірки характеризується наявністю запозичень з інших мов, до прикладу, з німецької, польської, румунської та угорської, що свідчить про тісні міжмовні взаємодії. Зважаючи на наведений фактичний матеріал, можна стверджувати, що говірка селища Великий Бичків характеризують активними динамічними процесами, які призводять не лише до оновлення лексико-семантичної системи, але й до зникнення архаїчних лексем через звуження їхнього активного використання у мовленні.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У нашій дипломній роботі головну увагу ми зосередили на аналізі та дослідженні побутової лексики у говірці селища Великий Бичків, розглядаючи лексико-семантичний аспект та динамічні процеси в зазначеній групі лексики.

Розвиток та особливості українських говірок безпосередньо пов'язаний з становленням та історією літературної мови, адже саме діалектне мовлення фіксує давні граматичні форми, зберігає елементи, що свідчать про певний етап розвитку мови, вказують на її особливі риси та характеристики. Діалектне мовлення є предметом дослідження міжмовних взаємодій, засвоєння та опрацювання іншомовних слів, також українські говірки – це живі організми, у яких відбуваються різні мовні процеси на усіх рівнях, а головне на лексичну та семантичну, адже саме діалектна лексика – це та система, що найчастіше та найшвидше зазнає змін та трансформацій, оскільки і лексична система літературної мови вважається найдинамічнішою.

Серед усіх типів діалектного лексичного матеріалу особливе місце посідає побутова лексика, бо вона є найбільш архаїчною, перебуває у тісному зв'язку зі способом життя носіїв говірки, їхньою культурою, світоглядом, способом мислення, фіксує історію певної місцевості, суспільні процеси. Саме такими властивостями характеризується і говірка селища Великий Бичків, яка належить до гуцульського говору, адже має ознаки, що притаманні якраз наведеному говору. Незважаючи на те що селище ділить на дві частини річка Шопурка, котра розмежовує закарпатські говірки та гуцульські, мовлення діалектоносіїв на різних мовних рівнях відзначається специфічними рисами гуцульського говору. Хоча деякі діалектологи переконані, що за більшістю

ознак він належить до галицько–буковинської групи говорів, інші дослідники вважають, що він тяжіє до карпатської групи говорів.

У ході нашого дослідження ми з'ясували, що гуцульські говірки зокрема, а гуцульський говір у цілому здавна були у фокусі наукового дослідження українських мовознавців, починаючи від лексикографічних джерел тлумачного типу до розвідок про окремі системи говору, про його походження, динамічні та статичні процеси, роль запозичень, специфіку окремих груп лексики. Особливої уваги заслуговує дослідження М.Грицака, який вивчав лексичну та фразеологічну системи с. Росішки, яке межує з Великим Бичковом.

Ми з'ясували, що у центрі наукових пошуків лінгвістів – лексико-семантичний аспект тематичних груп діалектної лексики, зокрема й побутової, яка відображає не лише мовні процеси, але ілюструє суспільні та історичні, найяскравіше свідчить про зміни та трансформації в діалектній системі. Проте побутова лексика - багат шарове діалектне утворення, зокрема її частиною є лексика на позначення їжі, напоїв та хатніх речей, яка була в центрі нашого наукового зацікавлення. Її вивчення відбувається здавна, діалектологи вивчали генезу групи, етимологію лексики харчування, способи та засоби номінації.

У фокусі нашого лінгвістичного зацікавлення були лексико-семантичні особливості говірки названого селища та динамічні процеси, що відбуваються у відповідній мовній системі.

У ході виконання дипломної роботи ми здійснили польовий аналіз великобичківської говірки, виявили та зафіксували, записавши живе діалектне мовлення носіїв говірки, лексеми на позначення їжі, напоїв та хатніх речей, а також проаналізували лексичні та семантичні риси великобичківської говірки, серед яких основними є:

- наявність номенів, які з тим же значення вживаються в інших діалектах, а також таких, що є нормативними в літературній мові чи являють собою їхні фонетичні варіанти;

- присутність лексичних одиниць, що використовуються на позначення їжі, напоїв та хатніх, які побутують в інших слов'янських мовах, адже відомі з праслов'янського періоду;

- наявність слів побутової лексики, що є унікальними лексемами, адже не вживаються носіями інших говірок;

- наявність значної кількості запозичень, що належать до аналізованої групи, у тому числі видозмінених.

Під час нашого наукового дослідження ми проаналізували особливості динамічних а статичних процесів, дослідивши словник говірки селища Великий Бичків та записи живого діалектного мовлення, і з'ясували, що низка лексем на позначення їжі, напоїв та хатніх речей перебуває на межі зникнення, адже вживається лише людьми старшого покоління або вже стала частиною пасивного словника. Також ми виявили, що наявні лексеми побутової лексики, які змінили, звузили чи розширили своє значення. У мовленні діалектоносіїв активно використовуються найчастіше запозичення з угорської, румунської, рідше – німецької та польської.

Підбиваючи підсумки, можемо стверджувати, що говірка селища Великий Бичків є репрезентантом гуцульського говору, адже має його специфічні ознаки, а також характеризується низкою лексико-семантичних особливостей та активними динамічними процесами в побутовій лексиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЕРЕЛ

1. Атлас української мови. – Т. 1. – К., 1984; Т. 2. – К., 1988; Т. 3. – К., 2001
2. Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови: Навч. посібник. – Львів: Світ, 2003. – 432 с.
3. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. – К., 1980. –246 с.
4. Бігусяк М. В. Динамічні процеси в лексичній системі говірок сіл Сівка-Войнилівська та Мошківці Калуського району Івано-Франківської області у світлі різночасових свідчень. Вісник Прикарпатського університету ім. В.Стефаника. Сер. Філологія. Вип. 46. Івано-Франківськ, 2018. С.2-8.
5. Бігусяк М. В. Назви їжі та напоїв у регіональних словниках як джерело етнолінгвістичної інформації // Етнос і культура. 2013–2014. № 10–11. С. 89–96.
6. Бігусяк М. В. Лексика традиційних сімейних обрядів у гуцульському говорі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Івано-Франківськ, 1997. 17 с.
7. Болібрух Л. Хліб в обрядово-звичаєвій структурі традиційного весілля бойків / Ліна Болібрух // Народознавчі зошити. – 2012. – ф 1. – С. 19–26.
8. Великанович Д. Народна пожива в Турчанському повіті / Д. Великанович // Матеріали до української етнології. – Львів : 1918. – Т. XVIII. – С. 31–37.
9. Великий тлумачний словник української мови / Уклад. і голова ред. В.Г.Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.

10. Вовк Х. Студії з української етнографії та антропології. – Прага, б. р. в. – 355 с.
11. Волошинова М. О. Динаміка традиційної предметної лексики в українських східнословобожанських говірках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Луганськ, 2014. 20 с.
12. Гвоздяк О. Особливості функціонування лексем німецького походження в українських говірках Закарпаття. Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства (Збірник наукових праць). Вип. 2. Ужгород, 2000. С. 60.
13. Герус Л. Особливості пластичного трактування форми українського обрядового хліба-калача / Людмила Герус // Народознавчі зошити. – 2009. – № 5–6. – С. 649–661
14. Глібчук Н. М. Інтерферентні явища фонетичного та граматичного рівнів у говірці села Волосянка Сколівського району Львівської області// Діалектологічні студії. 8 Говори південно-західног наріччя. – Л., 2009.
15. Глуховцева К. Д. Динаміка українських східнословобожанських говірок. — Луганськ : Альма-матер, 2005. — 592с.
16. Глушко М. Походження та джерела вчиненого хліба в українців (культурно-генетичний аспект) / Михайло Глушко // Народознавчі зошити. – 2012. – № 1. – С. 3–18.
17. Голубович І. Народна пожива в Снятинському повіті / І. Голубович // Матеріали до української етнології. – Львів, 1918. – Т. XVIII. – С. 48–70.
18. Гримашевич Г. Середньополісько-буковинські лексико семантичні паралелі (на матеріалі назв одягу та взуття) // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Філологія (мовознавство). – Вип. XIX-XX. – Івано-Франківськ, 2008.
19. Грицак М. Скарби гуцульського говору: Росішка (вівчарство у текстах) / Відп. ред. Н. Хобзей. – Львів, 2008. – 318 с.

20. Грицак М. А. Матеріали до Словника українських говірок Закарпатської області. Вип. 1: А–Б / За ред. П.Ю. Гриценка. – К. : КММ, 2017. – 380 с.
21. Гриценко П. Ю. Говір// Українська мова. Енциклопедія. – К., 2004.
22. Гриценко П. Ю. Динаміка діалектного континууму: гносеологічні параметри (вступні зауваги) // Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій: Зб. наук. праць / відп. ред П. Ю. Гриценка. 2017.
23. Гуцульщина: Історико-етнографічне дослідження. – К., 1987.
24. Гуцульщина. Лінгвістичні етюди/ АН України. Ін-т суспільних наук; Редкол.: Я. Закревська (відп. ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1991.
25. Дзендзелівський Й. О. Назви молочних продуктів вівчарства в закарпатських українських говорах / Й. Дзендзелівський // Територіальні діалекти і власні назви / [відп. ред. К. Цілуйко]. – К. : Наукова думка, 1965. – С. 80–89.
26. Дзендзелівський Й. О. Словникар з Росішки // Тиса. Культурно-краєзнавчий журнал. – 1993. – Ч. 1–2. – С. 87–106.
27. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови. /Ф. Т. Жилко. – К. : Рад. школа, 1966. – С. 285–304.
28. Жегуц І. Матеріали до гуцульського говору в Закарпатті. Говірка с.Берлебаш (Костилівка) р-ну Рахів у 30-х рр.. Словник із додатками. – Мюнхен, 1999. – 92 с.
29. Заклинський Б. Народна пожива у Косівському повіті / Б. Заклинський // Матеріали до української етнології. – Львів, 1918. – Т. XVIII. – С. 41–48.
30. Залеський А. М. Вокалізм південно-західних говорів української мови. / А. М. Залеський. – К. : Наук. думка, 1973. – 155 с.
31. Кобилянський Б. Гуцульський говір і його відношення до говору Покуття // Український діалектологічний збірник. К.І. – К., 1921.
32. Кобилянський Б. Діалект і літературна мова. (Східнокарпатський і покутський діалекти, їх походження і відношення до української літературної мови. – К., 1960.

33. Коненко П. Народна пожива у Скалатському повіті / П. Коненко // Матеріали до української етнології. – Львів, 1918. – Т. XVIII. – С. 70–85.
34. Костів О. Динаміка в системі консонантизму говірок південно-західного наріччя // Вісник Львівського університету. Серія філол. 2006. Вип. 38. Ч. I. С. 147-156.
35. Лесюк М. П. Динамічні процеси в говорах Прикарпаття [Електронний ресурс] / М. П. Лесюк // Мовознавство. - 2011. - № 4. - С. 22-35.
36. Мартинова Г. І. Середньонаддніпрянський діалект. Фонологія і фонетика: монографія. — Черкаси: Тясмин, 2003. — 367 с.
37. Матвіяс І. Г. Українськ мова і її говори. / І. Г. Матвіяс. – К. : Наук. думка, 1990. – 163 с.
38. Мацько Л. І. та ін. Стилїстика української мови: Підручник. – К.: Вища школа, 2003. – 462 с.
39. Миголинець О. Ф., Пискач О. Д. Українські закарпатські говірки: Тексти. – Ужгород: «Ліра», 2004. – 400 с.
40. Негрич М. Скарби гуцульського говору: Березови : [словник] / М. Негрич. – Львів: [Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича НАН України], 2008. – 221 с.
41. Онищук А. Народна пожива в Наддвірнянському повіті / А. Онищук // Матеріали до української етнології. – Львів, 1918. – Т. XVIII. – С. 37–41.
42. Панькевич І. Гуцульські страви / І. Панькевич // Подкарпатська Русь. – Ужгород, 1939. – Річн. 9. – С. 87–89.
43. Переломова О. Взаємодія різних шарів лексики у мові творів Валерія Шевчука // Волинь-Житомирщина. Історикофілологічний збірник з регіональних проблем. – 2004. – Вип. 12. – С. 216-227.
44. Піпаш Ю. О., Галас Б. К. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області). – Ужгород, 2005. – 266 с.
45. Творун С. Українські обрядові хліби: На матеріалах Поділля / Світлана Творун. – Вінниця : Книга-Вега, 2006. – 96 с. : іл.

46. Токар Т. Я. До питання розвитку лексики українських острівних говірок Боснії // Дослідження з української діалектології: Зб. наук. пр. / АН України Ін-с мовознавства ім. О.О. Потебні; Редкол.: П.Ю.Грищенко (відп. ред.) та ін.. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 142-150.
47. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), Зяблюк М. П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во „Укр. енцикл.” ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.: іл.
48. Хомчак Л. М. Трансформація надсянських говірок // Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій: Зб. наук. праць / відп. ред П. Ю. Грищенко. 2017. С. 464-473.
49. Чичула А. Народна пожива в Дрогобицькому повіті / А. Чичула // Матеріали до української етнології. – Львів, 1918. – Т. XVIII. – С. 12–31.
50. Шкурко Г. В. Динаміка традиційної транспортної лексики в українських говорах Закарпаття // Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій: Зб. наук. праць / відп. ред П. Ю. Грищенко. 2017. С. 744-482.
51. Шухевич В. О. Гуцульщина. – Л., 1899.
52. Яворський О. Народна пожива в Горлицькому повіті / О. Яворський // Матеріали до української етнології. – Львів, 1918. – Т. XVIII. – С. 6–12.
53. Ястремська Т. О. Динаміка семантичної структури лексеми верх у говірках південно-західного наріччя // Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій: Зб. наук. праць / відп. ред П. Ю. Грищенко. 2017. С. 502-514.
54. <https://esu.com.ua/article-25035>
55. <https://core.ac.uk/download/pdf/163097654.pdf>
56. <https://zakarpattya.net.ua/News/108072-Zakarpatska-Prosvita-im.-T.-Shevchenka-vydala-knyhu-Plekaimo-slovo-ridne>
57. https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/02/dis_riznyk.pdf

58. https://shron1.chtyvo.org.ua/Oskyrko_Oleksii/Nazvy_izhi_ta_napoiv_u_skhid_nopodilskykh_hovirkakh.pdf?PHPSESSID=9kni496ecnrf2vfiq37df3mi71
59. https://revolution.allbest.ru/languages/00524416_0.html
60. <https://rostok.org.ua/stattya-na-temu-leksychni-osoblyvosti-pobutovoyi-leksyky-govirky-selyshha-velykyj-bychkiv-rahivskogo-rajonu-zakarpatskoyi-oblasti-miron-olga-myhajlivna/>
61. <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6052/P'yast.pdf?sequence=1>.

Словники:

1. Великий тлумачний словник української мови / Автор, керівник проекту і гол. редактор В. Т. Бусел. — К., 2001.
2. Гуцульські говірки. Короткий словник. / За ред. Я.В Закревської. — Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. — 232 с.
3. Словник говірки Закарпатської Гуцульщини. Ковбаснюк Г. і Масляник О. — Львів: Растр-7, 2022. — 228 с.
4. Словник української мови: В 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — Київ: Наукова думка, 1970—1980.
5. Словарь української мови / За ред.. Б.Д.Грінченка: В 4 т. — К., 1907-1909.
6. Срезневський И. И. Словарь древнерусского языка: в 3 т. — М.: Книга, 1989.